

„Túlságosan zajos, kalmárszellemű lett az emberiség; jóformán nincs lelki nyugalom.”

Fjodor Dosztojevszkij

THIEL KATALIN

TÉPELŐDÉSEK AZ IDŐRŐL

AZ IDŐ PROBLEMATIKÁJA HAMVAS BÉLA
KARNEVÁL CÍMŰ REGÉNYÉBEN

„...ma, a regény korszakában a külső, vulgáris időben minden ember szenved. Ez az ananké-idő. Amit oda kell adni. A belső és szubjektív idő az, amelyben az ember szabad és fellélegzik.”¹

1.

Amikor a regény középpontjában a személyes sors, illetve az élet kibontakoztatásának morális kérdései állnak, akkor többnyire centrális jelentőségűvé válik az időkomponens problematikája. Így van ez Cervantes Don Quijotéjában, Sterne Tristram Shendy-jében, de Joyce Ulyssésében is. Hamvas Béla Karnevál című nagyregénye ebből a szempontból számos megfigyelni valót tartogat az olvasó számára.

A karneváli idő és a tartalmi mondanivaló konzisztens összefüggésének megteremtése az egyik fő probléma Hamvas regényében. Ebben a műben nincs mozdulatlan hely, nincs statikus és holt terület, nincs fix pont. A történet témája körül – az úgynevezett függöny-beszélgetésekben – egy négyszólamú fuga alakul ki az elbeszélő, az ügyvivő, az olvasó és a kritikus figurájával. A négy szereplő újra és újra felbukkanó dialógusai a regény fejezetei közé vannak ékelve, mint ahogyan a függöny elválasztja a színpadot a közönségtől. A dialógusok szereplői ellentétes viszonyban vannak egymással, s mivel az elbeszélő és az ügyvivő a regényhez fűződő elmékedéseikben egymást állandóan ellentétezzék, így az olvasó és a kritikus is hasonló viszonyban van. „...ez a fokozhatatlan ripókság morálja, és tudom, hogy a komédia csak akkor teljes, ha nemcsak az elbeszélő van benne, hanem még az is, aki az egészet leírja, ...szóval

¹ Hamvas Béla: Regényelméleti fragmentum. In.: Hamvas Béla művei 7. Arkhai. Medio kiadó Szentendre. 1994. 330.

**XIX. évfolyam 10. szám
2012. október
TARTALOM:**

**A Koinónia régebbi számai elérhetők:
www.faragoferenc.webnode.hu**

Thiel Katalin, Tépelődések az időről...	2147
C. M. Martini, Bűnbánati beszélgetés	2151
Miért kiabálunk?	2152
Dryp, Miről mi jut az eszembe	2153
Bulányi György, Az Isten bolondsága	2154
Bogár László, Fejlődni, de meddig?	2157
Farkas István, Budavári beszélgetés	2158
Hegy Béla, Isten egyedül van	2161
Köszeginé Melinda, Van Gogh és a Bokor	2162
Márcki Imre, Esszék 1.	2163
Merza József, Apokalipszis	2165
Dryp, Októberi teendők a kertben	2167

**«Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért, nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért.»
Elérhetőség; koinonia.tarsak@gmail.com**

én is benne vagyok, mint bolondus termaximus mint agent spirituel, szóval mint ügyvivő, aki valamennyi között a legnagyobb bolond. Az alaptétel az, hogy a pácban mindenki benne van.”² A szerző és az olvasó így nem egyszerű „tükörviszonyban” van, hanem egy négyszereplős szituáció váltakozó pozíciójának egyikében. Nem lehet pontosan tudni, hogy az olvasó éppen milyen álláspontot kénytelen elfoglalni, mert a történet magával ragadja a dialógusok szereplőit is, a regény egésze szinte belülről forog, a szerepek folytonosan váltakoznak. „A valóság a feje tetejére áll, a dráma szól, a tükrök mindig mást mutatnak, és sorra minden statikus helyzet felborul, és mindenki bele van vonva, senki ki nem léphet, a dolgokat belülről fogja látni, mint érdekelt fél.”³ A regény egyszerre kéri számon az olvasón az önreflexiót, a kritikai álláspontot, a történettel való azonosulást és a morális átalakulást. A személy lesz az igazsághordozó, akinek a sors minden csomóját fel kell bontani.

² H. B.: Karnevál I. Medió kiadó 1997. 10.

³ I. m. 410.

2.

1951-ben Hamvas a következőt írja naplójába a frissen elkészült Karnevált kommentálva: „Minden regénytől abban különbözik, hogy számos magyarázatot ad, de mindegyiket kineveti, végül is megoldatlanul hagyja. A centrumhoz nem nyúl hozzá. Minden mű „megoldás” – (...) Ez a megoldatlanság pietása, de mégsem leírás: de Überschöpfung-szerű, művészi, szürrealista, de nem megváltás.”⁴ S valóban, a karneváli szüzsé sajátosságai a provokálás, a próbatétel, az állásfoglalásra és választásra készítés új meg új helyzetekben, a történeti idő karneválszerű, kaotikus, ám mégis kozmosz-szerű áramában. A Karnevál minden szereplője az ember egy-egy tulajdonságának felel meg. Magunkra ismerünk a monomániák láttán, a másik ember láttatja velünk saját gyarlóságainkat. Ez Hamvasnál a tükörhelyzet, más szóval a maszk. Hamvas számára ez a maszkírozott világ végtelenül groteszk és komikus. Éppen ezért a regényt az úgynevezett „humorisztikai alapállás” jellemzi, mert a humor szerinte „a realitás borzalmának ellenszere”, s mint ilyen regényvívmány. Persze nem a könnyed és nevető humor, hanem a sors szükségszerű hatalmaival küzdő személyiség szabadságának záloga, a derű. „...a Karnevál köre ez a humor-komikum szövevény.” – írja.⁵ A komikumot megkülönbözteti a humortól. Míg a komikum az átvilágított értelmetlenség, amely a nevetés révén pillanatnyi megkönnyebbülést és a homálytól való megszabadulást hozza, addig „a humor pillantása a gyarlóság”, amely „pillantás” Hamvas szerint evangéliumi tudáson nyugszik, amely – az autenticitás jegyében – mindig a leggyarlóbb pontra tekint.

A Karnevál önéletrajzi regény, de nem a „kivétel” és az „egyetlenség” értelmében. Bormester figurájában az általános és az egyes egymásban van. A másik emberrel egyetlen pontban sem azonos, mégis azonos minden emberrel. Ezt Hamvas másutt inqualieren-nek, egybejárászó kiegyenlítődésnek nevezi. „Mint egy nagy tükör, amelyben önmagam teljességét megnézem és lemérem a derű és a humor jegyében. Teljes önlátomás (világ-, sors-, életlátomás) és teljes *felszámolás* – a gyarlóság(ok) katalógusa - (nem bűn és erény, hanem a közép – a gyarlóság – ennek szemlélete a humor).”⁶ Az időfaktornak és a sorsformálás kérdésének Hamvas életében hatalmas tétje van. Az 1948-as B-listára kerülése és későbbi kitelepítése után – teljesen ellehetetlenülve – katalógust készít, ahogyan ő nevezi „sorskatalógust”. A Karnevál ennek a sorskatalógusnak a „gyűjteménye”. Mindannak, ami személyes életében történt és történik, amilyen szituációkkal, élethelyzetekkel találkozik, illetve amilyen emberi tulajdonságokkal szembesül önmaga és mások tanulmányozása alapján, annak mind kiemelkedő jelentősége van a Karnevál megírása, illetve a

regényforma szerepének végiggondolása szempontjából. (Ismeretes, hogy a regény megjelenése után Szentendréen többen magukra ismertek.) Saját meghatározása szerint a Karnevál „az emberi tulajdonságok Noé bárkája”. Nem tulajdonságok holt gyűjteménye, nem „bogárgyűjtemény” és nem „panoptikum”, hanem eleven figurák végtelen kavalkádja. A személyesség kérdése így kerül nála a középpontba. A Regényelméleti fragmentumban – amelyet 1948-ban a Karnevál megírása előtt vetett papírra – Kierkegaard életművére hivatkozik. „Kierkegaard volt az, aki a gondolkozást teljes egészében személyessé tette. Ő vezette be a szubjektumot a filozófiába úgy, hogy azt onnan többé kizárni nem lehetett. Ez a regény történetének egyik legfontosabb fejezete. Ez a regénynek, mint formának a végleges áttörése.”⁷ Regényelméleti töredékében – amely megalapozza a Karnevál koncepcióját –, a személyesség megjelenésére tekintettel határozza meg a regény történeti szakaszait is: „A regénynek három történeti szakasza van: az első a cervantes-i, a személy megjelenése, a második az emberi sors feloldása a szubjektumban Lawrence Sterne-nél, a harmadik a regénynek a személyiség formájában való betörése a gondolkozás középpontjába Kierkegaard-nál.”⁸ Kierkegaard írásait „pseudoregényeknek” nevezi, amelyeknek nem pusztán konfesszionális, hanem egyúttal „üdvadata van”. Meghatározása szerint a pseudoregény olyan műfaj, amely magába tudja olvasztani a hölderlini költészetet, az ibseni drámát, a pszichológiát, a történetírást, a szociológiát, a zenét, betör a politikába, a közéletbe, a nők életébe, stb. A regényben a személy fejlődik, s ennek a fejlődésnek története van. Mint írja: „az emberből nem csillag lesz, fa, kentaur, istenség, hanem az ember a történeti fejlődést csinálja végig és a létezés magasabb műveletei számára alkalmas lény lesz, személy.”⁹ A személyé formálódás Hamvas elképzelése szerint „sorslikvidálási” folyamat, amelynek során a sors minden csomója felbontásra kerül. Egyfajta önreflexív, önkritikus-önfeltáró processzus, belső munka, „a lélek alkímiai folyamata”, a salak kiégetése önmagunkból. A projektum, amelynek jegyében mindez zajlik, értelmünkkel megragadhatatlan: ez az üdv, illetve kierkegaard-i értelemben az autenticitás. Mint írja: „A regény a sorsot likvidálja. Illetve a sorsot személyes üdvtörténeté fejleszt. A skandináv regény után a sorstalanság egy neme fejlődik ki, ami azt jelenti, hogy a súly az üdvre esik. A külső történet már teljesen leválasztható és belső történeté alakul (Proust), vagy a belsőt és a külsőt összefonja (Joyce), vagy a külsőt a belsővel értelmezi (Powys), de mindenesetre a metamorfózisból az embert a fejlődésbe tolja át.”¹⁰

3.

Mindezek alapján mondhatjuk, hogy egy lépéssel közelebb kerültünk a karneváli idő problematikájához, pontosabban a regényidő fogalmához. A regényidő nem azonos a történeti idővel (vulgáris idő), bár abból táplálkozik, ahhoz kapcsolódik. A regényidő a vulgáris idő

⁴ H. B.: *Naplók I. Medio Kiadó 2010. 292.*

⁵ I. m. 193.

⁶ I. m. 171.

⁷ H. B.: *Regényelméleti fragmentum 305.*

⁸ I. m. 305.

⁹ I. m. 313-314.

¹⁰ I. m. 314.

„kitágításán”, vagy ha úgy tetszik „összeszűkítésén” nyugszik. Sterne Tristram Shandy-jében néhány perc szinte végtelen hosszú, Joyce Ulyssesében 24 óra alatt élénk tárul Dublin egész élete. Megszűnhet a történeti idő irreverzibilitása is, az események megfordíthatóak, visszafelé is lejátszódhatnak. A Tristram Shandy például a visszafordított időben játszódik, elbeszéli életét, majd megszületik, mi több, elbeszéli saját születését is. Hamvas a regényidő különös jellegzetességét így nyugtázza: „Regényalak az, akinek saját ideje van.”¹¹

A Karnevál főszereplője Bormester Mihály – aki a regény hét fejezetén keresztül azzal küzd, hogy a rátapadt maszkoktól (tulajdonságoktól) meg tudjon szabadulni – saját idővel rendelkezik. Ezek a maszkok egyenként lepleződnek le, s mindeközben változik, alakul a „tízezer bőrű tűzgyermek”, azaz Bormester Mihály személyisége. A tízezer bőr a sok-sok emberi tulajdonságot, rögeszmét, mániát jelenti, a tűz pedig olyan szimbóluma, amelyet Hamvas – a preszokratikus és más hagyományra utalva – gyakran használ. Ez a tűz – a lélek már emlegetett alkímiai folyamatában – a megtisztulást, a „salak kiégetését” jelképezi. Bormester a regény hét fejezetén keresztül végigmegegy a beavatás hét szintjén: küszöb, metamorfózis, elmélyítés, separatio, reductio, kiégetés, sublimatio. Ő a regénybeli időtávok és metamorfózis fő alakja. Minden időtávban benne van a továbblépés lehetősége és ígérete, miközben Bormester az idővégtelen elkötelezettje. Az egyes szintek és időtávok nem lineárisak, inkább egy körforgásszerű mozgást tételnek, hiszen a végén a kezdet visszatér, új lárvák és maszkok születnek.¹²

A Karnevál egyik legnagyobb érdeme, hogy befejezetlen és lezáratlan. Ha a regény egy végső konklúzióval zárulna, akkor szentimentális és giccses lenne. Lezárás helyett inkább kinyit. Jelzi, hogy a forgatag, a sorskényszer karneváli örvénye tovább forog. Az utolsó mondat, amelynek végén szándékosan nincs pont, így hangzik: „Készüljete a nagyszerű ébredésre. Csak ott lehetnek. Legalább a kapuig érjek, az ígéret földjére legalább egyetlen pillantást vehessek, egyetlenegy —” A szerepeikbe és monomániáikba beleszédült maszkok azonban nem akarják a felébredést. A főszereplő körül több száz monomániás mellékszereplő sűrű – forog. Mindenkinnek csak a saját monomániája a fontos, minden mindenkivel *most* történik. Ez a jelen, ez a *most* azonban egyszerre időtlen és történeti. Időtlen, de nem az örökkel való „egyidejűség”, hanem a „tartalmatlan jelenidejűség” értelmében. Történeti, mert az egyes fejezetek alapján ráismerünk helyszínekre és konkrét történelmi eseményekre, de a párbeszédnek valójában áldialógusok, a szereplők „elbeszélnek” egymás mellett, az események bárhol megtörténhetnének. Ezek a figurák nagyon hasonlatosak a nietzschei „utolsó emberhez”, a „földi bolhákhhoz”, akik mint tudjuk „föltalálták a boldogságot”. A főszereplővel szemben ezek a figurák

a Karnevál „kis emberei”, Hamvas elnevezése szerint a „lárvák”, akik a kellemesség okán csak rövidtávon elkötelezettek, akik csak önnön moralitásuk véges időszakáért tesznek ígéreteket, csak rövidtávon vállalnak kötelezettségeket. Talán ezért olyan komikus a karneváli kis ember értelmetlen pszeudo-aktivitása és az időben elenyésző vegetálása. A rajtuk való nevetés tulajdonképpen önmagunk fájdalmas kinevetése.

Jó példa a „kis ember” figurájára Hamvas egyik groteszk története, amelyben Lala néni megdicsőülési kísérletét láthatjuk. Ez a körülményesen előkészített, de végső soron csak a külsőségekre koncentráló ceremónia szánalmas játék az idővel, az idővégtelennel: Lala néni elhatározta, hogy „élve a mennybe akar szállni”. A szalonból kihordatott minden bútort, csak a nagy asztalt hagyta meg közepén, a falakat fehérre festette, fehér függönyöket rakatott fel, letakarta a padlót fehér lepedőkkel, a letakart asztal közepére állította a „nagy fotójt”, az asztalra fehér krizantémumot és fehér gyertyákat tett. Felvette fehér selyem ruháját, felment az asztalra és beleült a fotelbe. „Mennybemenetelre készülök. Ez az én megdicsőülésem.” Könnyezett, keresztet vetett, rendelkezett és várt. Az idő múlásával belépett a szobába Fanni, aki nem értette az egészet és megkérdezte: Enni sem fog? „Még pálinka sem kell? A bilit ... mégis behozom, nehogy arról a magas asztalról mindig le kelljen szállni, majd odateszem a fotó alá, hogy az angyalok, ha jönnek, ne lássák.”¹³

4.

Az eddigiek összegzésekként érdemes szemügyre venni a Hamvas által megkülönböztetett „regényidő” és „vulgáris idő” fogalmakat, illetve a kétféle idő szembeállítását. Egyértelműen megállapítható, hogy e két fogalom kialakítására igen nagy hatással volt – a Magyarországon is viszonylag népszerű bergsoni filozófia, illetve a Proust regényeiben alkalmazott időfelfogás. A prousti „eltűnt idő”, illetve „megtalált idő”, valamint a bergsoni „statikus idő” és „dinamikus idő” fogalma minden bizonnyal termékenyítőleg hatott Hamvasra. A vulgáris időnek nevezett történeti idő – amelynek regénybeli szinonimái még az „asztronómiai idő”, illetve az „absztrakt idő”, az órával is mérhető „külső idő”, azaz a fizikai idő – jellegzetessége, hogy irreverzibilis, hogy objektív, hasonlóan Bergson statikus idejéhez. A regényidő ezzel szemben szubjektív, reverzibilis, a vulgáris idő „kitágításán” vagy éppen „összezsugorításán” nyugvó „belső idő”, amelynek mozgása a mondanivaló dinamikájától és tartalmától függ. Hamvas számos szinonimát használ a regényidő fogalmára is, nevezi még „sors időnek”, „pszichológiai időnek”, „apokaliptikus időnek”, „üdv történeti időnek”, illetve „infinitezimális időnek”. Ezek a megnevezések a prousti „megtalált idő” és a bergsoni „dinamikus idő” megfelelői is lehetnének, hiszen valamennyi – a regényidő szinonimájaként használt – időfogalom az elbeszélő logikája és az emlékezet játéka szerint váltogatja az idősíkokat, s a bergsoni *tartam* fogalmának megfelelően fejezi ki a „teremtő életlendület”,

¹¹ I. m. 331.

¹² V. ö. Dúl Antal: *Fatum libelli. In.: H.B.: Karnevál III. Medio. 1997. 473-475.*

¹³ V. ö. H.B.: *Karnevál II. Medio Kiadó, 1997. 94-97.*

illetve az önmagát teremtő tudat idejét. Bergson így fogalmaz: „Ezért nem dolgozhatunk rajtuk kívülről, *in abstracto*, mint a geometriában, sem meg nem oldhatjuk mások életproblémáit. Mindenkinél belülről, a saját számlájára kell ezeket megoldani. (...) változni annyi, mint érlelődni, érlelődni annyi, mint önmagunkat határtalanul teremteni.”¹⁴ A hamvasi „tízezer bőrű tűzgyermek” – azaz Bormester Mihály – karneválbeli metamorfózisa, illetve Bergson tartamosságáról szóló lényegi megállapítása sok hasonlóságot mutat: „Minél inkább mélyére nézünk az idő természetének, annál jobban megértjük, hogy a tartam feltárását jelent, formák teremtését, valami tökéletesen újnak folytonos kidolgozását.”¹⁵ Bergsonnál a tudat ideje nem tériesített idő, hanem az érzelmek, az indulatok, a remény és a csüggedés az intuíciók és az akarás ideje. A Hamvas által használt *imagináció* fogalma éppen ezt fejezi ki. Az imagináció ugyanis „elementáris és primordiális teremtő aktus”, amely „nem külön értelem és külön érzelem és külön akarat, hanem a három egysége és középpontja, ...”, amellyel az ember élettervét (üdvtervét) teremti.¹⁶

A karneváli időértelmezés azonban nem csak Proust és Bergson, illetve Sterne és Joyce hatására formálódott, de nagy hatással volt rá Kierkegaard és Nietzsche filozófiája is.¹⁷ Az idő szubjektív voltának kifejezésére kulcsfontosságú gondolatokat fogalmaz meg a Karnevál ötödik fejezete, amelyet nevezhetnénk az idő fejezetének is. Hamvas egy hatalmas látomás bevezetéseképpen a következőket írja: „Nincs tér, a világ egyetlen látvány. Az idő káprázat. Nincs múlt és nincs jövő. Az örök teremtésben és az elmúlhatatlan pillanatban vagyunk. Nincs túlvilág. Ez a világ és a túlvilág ugyanaz. Amit ön most végigcsinál, az a sorsból való kilépés. A sötétségből való kilépés.”¹⁸ A szubjektív idő Kierkegaard-hoz hasonlatos értelmezése a pillanatban nyeri el értelmét. A *pillanat* mint „az időbe zárt időnkívülség” a legteljesebb mértékben a szubjektumhoz kötött. Mint tudjuk, Kierkegaard számos meghatározást kapcsol a pillanat fogalmához: „csodás”, „különös”, „örök”, „jelenvaló”, „egyidejű”, „az időben tételezett örök”, „paradox”, stb.. Az egyik legtalálóbb megfogalmazása szerint: „A pillanat az a kétértelműség, amelyben az idő és az örökkévalóság egymással érintkezik és ezzel az időbeliség fogalma tételeződik, ahol is az idő újra és újra bezárja az örökkévalóságot, s az örökkévalóság újra és újra áttöri az időt.”¹⁹ Hamvas a Karneválban egy egész fejezetet, még pontosabban egy függönybeszélgetést szán a

pillanat elemzésének.²⁰ Arra a következtetésre jut, hogy az idő természete okkult, azaz meghatározhatatlan. Szerinte az idő alkimista módszerrel dolgozik, kiégeti a „salakot” és megtartja a lényegét. Az átalakulás folytonos, „az időben változunk és átlényegülünk. Az idő időfölből készül és az időfölből az időből.” A változás közben a pillanat „nemvalódisága megsemmisül, a valódi pedig lassan, de szüntelenül gyűlik, és ezt tárolt időnek hívjuk (...) Ez az üdvtörténet logikája.” – írja. Szerinte az idő valóság-tartalma tárolódik, s ezt a tárolt időt nevezi elmúlhatatlannak. Erre az időabszolútumra azonban csak az abszurd erejénél fogva lehet reflektálni, s ez a ráhangolódási, megvilágítódási aktus csak egy-egy pillanatra lehetséges, hasonlatosan Kierkegaard-hoz. A nehézség abban van, hogy az embernek magának kell megválasztani mindazt, amit a történeti időben realizálni szeretne. Mint írja, „...csak az van rád szabva, amit magadra szabtál, persze nem eszeddel, hanem imaginációddal, de azt az utolsó porszemig végig kell csinálnod. (...) Ha maszkot (lárvát) veszel fel, az időben megrekedsz, megdermedsz és önmagadat a sorstragédia csapdájába szorítod. Akkor az idő felfal. Meg akarsz állni, és az időt meg akarod állítani, holott az idő éppen az, hogy menni kell, és pedig nem külső kényszer alapján, hanem a magad üdvelszántsága folytán, menni kell, ...”²¹ Hamvas érvelése egybevág Kierkegaard egzisztáló szellemének és Nietzsche haláláig úton lévő vándorának képével. Bormester erőfeszítésének lényege éppen az, hogy miképpen tud – az üdv és az autenticitás jegyében – formát adni az életének úgy, hogy realizálnia a történeti időben (vulgáris idő) kell, de minden döntésében *az örökre tekintettel* (szubjektív idő). Hamvas szerint ez az idő legmagasabb értelme.

5.

Hamvas pillanat fogalmában azonban nem csak Kierkegaard, hanem Nietzsche hatását is fel lehet fedezni. A pillanat adta „helyes mérték” igenlése és a nietzschei visszatérés-gondolat egyaránt jelen van a Karneválban. A már korábban emlegetett kozmikus látomás, illetve a regény egészének megkonstruálása az örök visszatérés gondolatára is épül. Problémánk szempontjából figyelemre méltó az a gondolat, amelyben Hévízi Ottó a nietzschei filozófiai kísérlet alapkérdésének az időszemlélet és a morálfelfogás közötti konzisztenciát tartja: „csak ez a megteremtett konzisztencia mutatná meg, hogy ténylegesen van-e filozófiai fedezet a káosz etikájára, arra, hogy a kozmosz-elbontás és a phüszisszé organizálás, azaz a természet emberietlenítése és az ember természetiesítése *értelemmel* bíró feladatpárként álljon előttünk.”²² Ha nem is nietzschei léptékben, de Hamvasnál is valami hasonlóról van szó. Hamvas több okból nem vállalkozhatott a Nietzschéhez hasonló filozófiai kísérletre, a feladat ilyen természetű tétje nem is lebegett előtte. Az időszemlélet és a morálfelfogás (autentikus emberi lét) kérdése összefüggéseinek kifejezésére azonban kereste a

¹⁴ Henri Bergson: *Teremtő fejlődés. Akadémia, Bp., 1987. 13.*

¹⁵ I. m. 16.

¹⁶ H. B.: *Mágia szutra. In. Hamvas Béla művei 6. Életünk 1994. 261.*

¹⁷ V. ö. Thiel Katalin: *Maszkjáték. Veszprém, 2002.*

¹⁸ H. B.: *Karnevál III. Medio Kiadó, 1997. 31.*

¹⁹ Gyenge Zoltán fordítása: *Goethes Werke 11/12. 90. In. Gyenge Zoltán: Kierkegaard és a német idealizmus. Ictus 1996. 215.*

²⁰ V. ö. *Karnevál I. 414-418.*

²¹ Uo.

²² Hévízi Ottó: *Prózaibb változat. Kalligram, Pozsony, 2007. 239.*

legalkalmasabb formát. Mint már jeleztük, a Regényelméleti fragmentumban kifejti, hogy szerinte a regényforma a legmegfelelőbb az időszemlélet és a morálfelfogás közötti összefüggések bemutatására. Ez az oka, hogy megírta fő művét, a Karnevált, amelybe belesűrítette minden filozofikus gondolatát, s amelynek eredetileg az „Egyetlen pillanat” címet szerette volna adni. Figyelemre méltó, hogy az V. könyvben olvasható hatalmas látomás leírásában milyen erőteljesen jelen van Nietzsche hatása.²³ „Ez a zuhanás örök(...)A mézmocsárból minden órában kimászhat, de ő mindig visszatér. Ez a lény – Hénoch a zuhanó ördögre mutat -, ez a lény itt, ha akar, bármely pillanatban megállhat. Semmit sem kell tennie, csak azt mondani, elég, nem zuhanok többé, emelkedni fogok. De nem mondja. Ezért zuhan...”²⁴ Itt most nem elemezzük a mézmocsár metafóráját, illetve az ördög és Hénoch figurájának jelentését. Az álombéli látomás egésze alapján azonban joggal asszociálhatunk Nietzsche Zarathustrájának törpéjére, aki, mint a „nehézkedés szelleme”, Zarathustra belső ördöge, illetve Nietzsche belső hangja, egyszerre testesíti meg a fausti értelemben vett esendőséget, gyengeséget, illetve az erőtlenséggel is párosuló nehézkedést. Az üdvtörténet jegyében maszkjaitól megszabadulni akaró karneváli főhős gyakran érzi ezt a törpe-nehézkedést, miközben esendőségében is keresi a kapaszkodókat. A regénybeli látomásban megjelenik az örök visszatérés Hamvas-korabeli értelmezésének tartalma is: „Ez az újjászületés folyója. Az ár le fog sodorni, és a zuhatagon a mélységbe fogsz hullani. Senki másképpen a túlsó partra nem ér el. Az angyal ott áll és vigyáz.(...) A nagy halálfolyó itt ered, szól János. A barlangon át folyik lefelé, egyre fehéredik, amíg a zuhatagon keresztül le hull. A szivárványon visszatér, minden színt magába vesz, és újra a folyóba lép, visszaszintelenedik. (...) Ez az örök ismétlés...”²⁵

Az újkori bölcsellettörténet legtalányosabb, legrejtélyesebb és leghírhedtebb gondolatát persze azóta is sokan sokféleképpen értelmezik. A „gondolatok gondolata” elemzésének könyvtárnyi irodalma van. Hévízi Ottó figyelemreméltó fejtegetésére azonban mégis érdemes egy pillantást vetni. *A megfontolás rítusai* című tanulmányában részletesen kitér a visszatérés-gondolatra, s kifejti, hogy a visszatérés-gondolat leginkább egy új etika ígéretként és egy új értékrend bemutatásaként, s nem annyira egy új ontológia ígéretként fogható fel. Foglatát egy vallási – filozófiai ígéret formája adja, s az örök visszatéréssel foglalkozó jelenetekben a gondolkodási minőségek öltének szimbolikus formát, mint a rezignáció szelleme(törpe), illetve Zarathustra bölcsessége.²⁶ Zarathustra Bölcsessége szeretné az embert „az öröklét-játék együttjátékosává” tenni, de az ember ezt nem akarja. Ez a játék, amelynek lényege,

hogy ugyanaz mindig újra és újra visszatér, a legfájóbb és legretentőbb igazság lehetősége.²⁷ Nietzsche a Zarathustrában több helyen rávilágít a feladat nehézségére, s az emberre nehezedő rettenetes teherre: „A legrosszabb ellenség azonban, akivel összeakadhatsz, mindig is magad leszel tenmagadnak: erdőkön és barlangokon át fogod üldözni magad. Utat akarsz találni önmagadhoz, magányos barátom! Utad pedig saját magad és tulajdon ördögöd mellett visz el!(...) Akarnod kell, hogy elégi saját lángjaid között: hogy is akarhatnál megújulni, míg hamuvá nem leszel elébb!”²⁸ Figyelemreméltó, hogy Hamvas Nietzschehez nagyon hasonlóan fogalmaz, amikor meghatározza az úgynevezett „infinitezimális szubjektum” lényegét: „Önmagamat csak önmagam szüntelen feláldozása árán tarthatom fenn.”²⁹ A Karnevál fentebb már idézett befejező mondata sajátos válasz Nietzsche ismerős kérdésére: „akarod-e ezt még egyszer és még számtalanszor?” A válasz egy mindannyiunkban meglévő vágyat fogalmaz meg: „Legalább a kapuig érjek, az ígéret földjére; legalább egyetlen pillantást vethessek, egyetlenegy...” Az „idővégtelen”, mint egy új mérték és új értékrend felmutatása, a pillanat és az örökkévalóság szembesítése a káosz etikáját tárja elénk egy nagyszabású regényben, Hamvas gondolatkísérletében.

*****

2012. augusztus 31-én, 85 éves korában, hosszú, súlyos betegség után elhunyt

Carlo Maria Martini bíboros.

Utolsó, *A püspök* című könyvében

Martini bíboros így írt: „ne gondolja a püspök, hogy hatékonyan vezetheti a rábízott embereket a számos előírás és

határozat megtartásával, a tiltásokkal és a negatív ítéletekkel. Ehelyett inkább hangsúlyozza a belső képzést, a Szentírás ízét és varázsát, mutasson rá az evangélium szerinti cselekvésünk pozitív indokaira. Ezáltal sokkal több eredményt ér el, mint a normák megtartására való rideg figyelemzetéssel”.

²³ H. B.: *Karnevál III.* 31-59.

²⁴ I. m. 46-47.

²⁵ I. m. 51-54.

²⁶ V. ö. Hévízi Ottó: *A megfontolás rítusai. Gond-Cura Alapítvány, 2004.* 150-210.

²⁷ I. m. 219-221.

²⁸ Nietzsche: *Így szólott Zarathustra.* Osiris, Bp., 2000. 81.

²⁹ H. B. *Silentium. Titkos jegyzőkönyv. Unicornis. Vigilia, 1987.* 195.

Martini bíboros az irigységtől és a rágalmozástól óv

A nyugalmazott milánói bíboros papi lelkigyakorlaton pelengérré állítja az egyházi névtelen leveleket. Carlo Maria Martini bíboros a Róma melletti Aricciában tartott papi lelkigyakorlaton azoktól a bűnöktől óvott, melyeket a leggyakrabban követnek el egyházi személyek.

Irigység, rágalmozás és hiúság fordul elő a legtöbbször az Egyházban. „Az irigység a legjobban elterjedt bűn az Egyházban” – idézte a római La Repubblica a bíborost: „Azt kérdezzük: »Miért más kapta meg, ami nekem jár?« Vannak emberek, akiket mardos az irigység és azt gondolják: »Miért ezt az embert nevezték ki püspöknek, és nem engem?«, A rágalmozás is gyakran előfordul. „Áldás az olyan egyházmegye, ahol nem küldenek névtelen leveleket. Vannak püspökségek, melyeket teljesen szétromboltak a névtelen levelek” – mondja Martini, aki 22 évig volt Milánó érseke.

A bíboros óvott a *hiúságtól* is az Egyházban: „A hiúság mértéke már az öltözködésben is megmutatkozik. A múltban a bíborosok olyan ruhát hordtak, melynek hat méter hosszú selyemoszálya volt. Az Egyház állandóan értelmetlen díszekbe öltözteti magát. Hajlik a hiúságra.” Martini óva intette a papokat attól, hogy *karrierre* törekedjenek. „A Római Kúriában is mindenki több akar lenni. Ez a szavak cenzúrájához vezet. Bizonyos dolgokról nem beszélnek, mert tudják, hogy árthat az előmenetelüknek. Ez súlyos baj az Egyházban, mert ez a hozzáállás megakadályoz minket abban, hogy kimondjuk az igazságot. Az emberek azt mondják, ami az előjárójuknak tetszik, aszerint cselekszenek, amit az előjáró kívánságának gondolnak, és ezzel a pápának is rossz szolgálatot tesznek” – mondta Martini. „Sajnos vannak papok, akiknek az a céljuk, hogy püspökök legyenek, és ez sikerül is nekik” – állapította meg a 81 éves nyugalmazott milánói érsek: „Vannak püspökök, akik nem beszélnek, mert tudják, hogy különben nem léptetik elő őket. Néhányan nem beszélnek, hogy ne legyenek bíboros-jelöltségük akadályai. *A szabadság ajándékát kell kérnünk Istentől.* Arra vagyunk meghívva, hogy *áttetszőek* legyünk és az igazat mondjuk.” (2012. június 25. Magyar Kurír)

*****

Martini bíboros 1980-tól 2002-ig állt a Milánói Főegyházmegye élén; tevékenységét mindvégig az egyház és a világi társadalom közötti párbeszéd építése jellemezte.

A korábbi milánói érsek, Carlo Maria Martini bíboros az egyik legrangosabb olasz újságírói kitüntetésben részesült. A 83 éves

bíboros 2010-ben *Premiolino-díjat* kapott. 1960 óta osztják ki minden évben a *véleménynyilvánítási és a sajtószabadság védelmében* kifejtett tevékenységért.

*****

A milánói napilap, „Corriere della Sera” Martini halála után hozta nyilvánosságra azt az interjút, melyet a bíboros augusztus elején az osztrák Georg Sporschill jezsuita atyának adott, alig pár

nappal azelőtt, hogy Parkinson-betegségének utolsó stádiumába jutott.

„Az Egyház kétszáz évvel van lemaradva”, és elfáradt, mondta Martini. Nem lehet, hogy ne szedje össze magát, és hogy félelme nagyobb legyen, mint a bátorsága, hiszen a hit, a bizalom és a bátorság az Egyház alapjai. „Én beteg és öreg és mások segítségére szoruló ember vagyok”, mondta a bíboros, aki ezután azzal folytatta, hogy ő érzi azt a szeretetet, mely erősebb, mint minden csüggedés, mely őt, látván azokat a kihívásokat, melyek Európában az Egyház előtt állnak, újra és újra elfogja.

A visszaélési botrányok arra kötelezik az Egyházat, hogy megtérjen, elismerje a hibáit és „a változás radikális útjára” lépjen, mondta Martini. Példaként a szexualitás és a testiség témáját nevezte meg, mely minden ember számára fontos. Az Egyháznak fel kell tennie azt a kérdést, hogy az emberek e területen hallgatnak-e még a tanácsaikra, vagy „már csak egy karikatúra a médiában” lett belőle.

A bíboros az újraraházasodott elváltakkal és a Patchwork-családokkal való új bánásmód mellett foglalt állást. Ezeknek különleges védelemre van szükségük, akkor is, ha az Egyház ragaszkodik a házasság felbonthatatlanságához. Azt a kérdést, hogy az ilyen pároknak szabad-e áldozniuk, visszafelé kell feltenni: „Hogyan tud az Egyház a szentségek erejével segíteni azoknak, akik komplex családi helyzetben élnek?” A szentségek nem a fegyelem eszközei, mondta Martini. Intett az előre és tágabb látásra. Ha az Egyház egy újraraházasodott asszonyt az első házasságából származó gyerekeivel diszkriminál, akkor a jövő generációt is elveszíti.

*****

Sokan kérdezik újra meg újra, miért megy sok helyen olyan lassan a Summorum Pontificum megvalósítása, a pápa miért nem „üt végre ököllel az asztalra”? Mert ez az asztal és ez az ököl nem létezik. Hogy milyen erős az ellenállás, melyet a pápának a katolikus identitás újra megtalálásáért vívott harcában le kell győznie, demonstrálja az a nyáron megjelent interjú-kötet Georg Sporschill és Carlo M. Martini bíborostól, melynek címe: „*Éjszakai beszélgetések Jeruzsálemben*”, s melyben a bíboros arra szólítja fel az Egyházat, hogy néhány ünnepélyesen és megmásíthatatlannak kihirdetett tanítását tagadja meg. (A könyv 2009-ben magyarul is megjelent. Következő számunkban ismertetjük.)

CARLO MARIA MARTINI

BŰNBÁNATI BESZÉLGETÉS

Nem azt mondom el, hogy mi az, hanem azt, ahogy én végzem, ahogy én ajánlhatom. A bűnbánati beszélgetés azzal a testvérrel való társalgást jelenti, aki számomra megjeleníti az Egyházat. Azaz egy olyan pap, aki a kiengesztelődés szentségére figyel, ám beszélgetés formájában. Így ajánlja a megújított bűnbánati liturgia, amely kezdődhet egy szentírási idézettel, vagy egy zsolttárral, amit együtt olvasnak el.

A kezdő imádság után három dolgot tartok fontosnak e beszélgetésben: *confessio laudis* (a dicsőítő megvallást), a *confessio vitae* (az életem vallomását) és a *confessio fidei* (a hit megvallását). Ez három olyan dolog, amely magában foglalja a vallomás teljes tartalmát úgy, ahogyan azt Szent Ágoston is használta, s nem csak a bűnök megvallását.

Mit jelent tehát a *dicsőítő megvallás*? A bűnbánati beszélgetés elején a zsolttár, az imádság elhangzása után párbeszédben vagy imádságos formában elmondhatom Isten előtt mindazt, ami az utóbbi időben örömet okozott, amiért hálát adok Istennek az utolsó ilyen beszélgetésünk óta. Így tehát Istennek szóló hálaadással, eucharisztikus módon indítok, vagy egyszerűen felismerem, hogy az utolsó időben, jelen helyzetemben segített az Isten, akinek megköszönöm, hogy képes voltam találkozni valakivel, akit régebben elkerültem, vagy szembe tudtam nézni azzal a problémával, ami nekem vagy másnak gondot okozott, vagy megérttem egy problémát, amelyért annyit imádkoztam. Minél konkrétabbak vagyunk, annál jobb, mert a jó dolgok mindig konkrét dolgok, nem elvont igazságok, minél inkább konkretizáljuk, annál inkább önmagunk vagyunk. Ez a dicsőítő megvallás.

Ezt követi az *életem megvallása*. Ez annyit jelent, hogy Isten és Egyháza előtt, akit egy paptestvér jelenít meg, elmondom, ami az utolsó időszak alatt bántott, amit szerettem volna elkerülni, de nem sikerült. Jegyezzük meg jól: nem formális bűnök felsorolásáról van itt szó, inkább arról, hogy mi az, amit utóbb, vagy a legutolsó bűnbevallás óta szeretnék, hogy ne legyen bennem, mi az, ami Isten előtt kényelmetlen helyzetbe hozott, és mi az, ami jobb lett volna, ha nem történik meg velem. Azután ide állíthatjuk a formális bűneinket is, amelyek az indítóokai, gyökerei a bűnre való hajlamunknak. Így pl. ellenszenvet érzek egy bizonyos személy iránt, a

munkaadóm, a szomszédom iránt, nem akarom, de érzem, próbálok ellene küzdeni, csakhogy, amikor alkalom nyílik rá, elindul bennem belül valami. Szerettem volna megközelíteni, de mégis elkerültem, sajnálom, tudom, jobban kellett volna ellenállni a torkosságnak, a lustaságnak, mindez zavar, bánt, és mindezt Isten elé helyezem, úgy, amint vannak. Itt is megismétlem, minél konkrétábban vagyunk, annál inkább önmagunk vagyunk Isten előtt, és nem hordozunk magunkban egy keserű, lemondó, vádoló lelkiületet, hanem annak felismerését, ami ezt mondatja velünk: Uram, ez vagyok, ezzel rendelkezem, ez a te Egyházad építőköve. Rosszul csiszolt, kissé sarkos; szeretném, ha nem így lenne, mégis eléd helyezem, Uram, tudom, hogy te irgalmas vagy. Íme, tehát, ez az életem megvallása.

Ezután jön végül a *hit megvallása*, vagyis az evangéliumi hit gyakorlása, amely üdvözít. Uram, e dolgokkal szemben te sokkal nagyobb vagy, sokkal jobb vagy, mint én magam, hiszen irgalmas és türelmes vagy. Hiszem, hogy ajtót nyitasz nekem, úgy fogadsz el engem, amint vagyok. Köszönöm, hogy szidás helyett irgalmadat kínálsz nekem. Így gyakorlod azt irántam a hitben, amelyet megvallok, és segítségül hívok azzal a pappal, aki velem együtt imádkozik, zsolttározik.

Sokan azt mondják, így a gyónás hosszan tart. Lehet, hogy hosszabban, de a gyónó elégedett. Vajon, miért kellene kevesebb időt fordítani a gyónásra, mint az újságolvasásra? A gyónató atya is örül, hogy annyi időt tölthet velem, amit én kívánok, és megéri a pillanat fontosságát. Ha pappá szentelték, akkor éppen azért tették, hogy a kiengesztelődés szolgálatát gyakorolja nemcsak Istennel, az Egyházzal, de saját magával is.

Még egy megjegyzésem van a bűnbánati beszélgetéshez. Ha valaki alaposan elolvassa a gyónás új rendjét, benne találja mindazt, amit elmondtam. Szó van ebben a megtérő fogadásáról, Isten ígéjének felolvasásáról. Ha a gyónató nem ismeri a gyónót, jó, ha elmondja a körülményeit, az utolsó gyónása óta eltelt időben, esetleges nehézségeit a keresztyén életben. Ezeket kifejezheti dicsőítő imádságban, vagy hálaadásban. A leírtak olyan normák, amelyeket lehet tágabb értelemben is alkalmazni: Isten ígéjének felolvasása után a bűnök megvallása szükségszerűen konkretizálódhat a megtérő imádságában is, ezt nevezem én *confessio fideinek*, a hit megvallásának, azaz önmagunk vádolásának, az elégtétel elfogadásának. A megtérő megbánást mutat és az új életre szóló javulási szándékot. Egy olyan imádságot végez, amelyben az Atyaistentől kér bocsánatot bűneiért, ehhez ajánlatos a Szentírás szavait használni.

Ebben az összefüggésben úgy tűnik számomra, nemcsak szabad kiszélesíteni egy-egy elemét a gyónásnak, szabadon gyakorolva, hanem a megszabott rítus rendjének megfelelően lehet követni azt, amit ajánlok, amelyre az Egyház hív minket, megértve természetesen az adott pillanat adta változtatásokat, az időt és a szükséges felkészültséget.

MIÉRT KIABÁLUNK, AMIKOR DÜHÖSEK VAGYUNK?

Egy szent tanító a Gangesz partján készült a rituális fürdőjére, amikor a közelben egy család tagjait hallotta dühösen kiabálni egymással. Mosolyogva a tanítványaihoz fordult és megkérdezte:

– Miért kiabálnak az emberek, amikor dühöseket?

A tanítványok elgondolkodtak, s az egyikük így szólt:

– Amikor elvesztjük az önuralmunkat, kiabálunk.

– De miért kell kiabálni, amikor az, akihez beszélsz ott áll melletted? Halkan is elmondhatnád neki azt, amit akarsz – mondta a tanító.

A tanítványok nem találták a választ, s a szent a következő magyarázatot adta:

– Amikor az emberek haragszanak egymásra, a szívük eltávolodik egymástól. A távolság miatt kiabálniuk kell ahhoz, hogy hallják egymást. Minél dühösebbek, annál jobban kiabálnak, mert annál nagyobb a távolság.

Amikor két ember megszereti egymást, nem kiabálnak, hanem kedvesen, lágyan beszélnek, mert a szívük nagyon közel áll egymáshoz, nincs köztük távolság. Amikor még jobban szeretik egymást, annyira egy helyen van a szívük, hogy már halkan sem kell megszólalniuk, megértik egymást már abból is, hogy csak egymásra néznek. Ilyen közel állunk egymáshoz, amikor szeretjük egymást.

A tanítványaira nézett, és így folytatta:

– Amikor vitatkoztok, ne hagyjátok, hogy a szívetek eltávolodjon. Ne mondjatok olyan szavakat, amelyek eltávolítanak benneteket egymástól, mert különben eljön a nap, hogy olyan nagy lesz a távolság, hogy nem találjátok meg az egymáshoz visszavezető utat.

*****

DRYP

MIRŐL, MI JUT AZ ESZEMBE...

A szeptemberre is áthúzódott nyári napokban paradicsomaszalás közben...

Augusztus végén már megszoktuk, hogy hűvös esősre szokott fordulni az idő, megkönnyítve a nyaralók s diákok búcsúzását a szabadságos pihenéstől. Idén viszont csak helyi zivatarokkal

emlékeztetett erre a nyárvégi hagyományra. Maradt a kánikula szeptemberre is, különböző meteorológiai rekorder adatok feljegyzésével foglalkoztatva az időjárás szakembereit. Volt hőmérsékleti csúcs hidegre-melegre, elhúzódó aszályal.

Felszedtem a maradék burgonyát. Az utolsó soron bizony már felszaporodtak a csíkos burgonyabogarak. Olyan lágytestű imágókat szedegettem a bokrokról, mintha a hőségnapok miatt csak kapkodva tudták volna befejezni fejlődésüket. A szinte betonkeménységűre szikkadt talajba pedig aligha tudtak teletésre húzódni.

A hosszabb tenyészidejű fajta ásása maradt utoljára s bizony egyik-másik gumója fel is puhult a trópusi meleg talajban. Mintha csak a saját nedvükben párolódtak volna a krumplik a forró földben. A termés mennyisége pedig alig haladta meg a tavalyinak a felét, amikor ládákba kiválogattam a konyhára való méretűeket a sok apró gumó közül.

Így jártam a bodzalekvár főzéssel is. A máskor öt üvegre is elegendő lila-fekete bogyóból éppen hogy három üveget tudtunk megtölteni, annyira kevés volt a leve. Lehet, hogy a szőlő is hasonlóan fukar lesz, ami a mustot illeti, de erről majd legközelebb számolok be.

A cékla egy részét is kiszedtem, de a későbbi másodvetésük még tyúktojásnyira sem nőttek meg. A paradicsom viszont hosszú zöldellés után gyorsan érésre fordult, alig győztük befőzni pürének – divatosabb szóval kecsapnak – és ivólének, amiből kiváló paradicsomleveseket lehet főzni nyári ízekre emlékeztető téli napokon.

És ha már a paradicsomot szóba hoztam, szóljak a harmadik házi feldolgozásáról is. Idén először – kihasználva a tűző és szó szerint aszaló napot – egy adag hosszúkás bogyót félbevágtam és kiraktam őket egy alufóliával bélelt tepsibe napozni. Ezt a köznyelvben Lucullusként ismert magas szárazanyag tartalmú- tehát nem lédús - paradicsomot így próbáltam meg a napon aszalni. Ha beválik, még egy aszaló masinát is megspendírozok egyszer – gondoltam – hiszen igencsak sokan reméljük, hogy nem ilyen aszalós évek következnek.

Amikor körülnéztem a világhálón is aszalt paradicsom ügyben, hát be kellett látnom, hogy ugyancsak feltaláltam a csőben a lyukat, annyi leírás jelent meg róla a képernyőmön. Azok kedvéért, akik nem szívesen „szörföznek” a virtuális világban, ide másolok onnan néhány sort.

A szárított paradicsom

Egy 300 ml-es üveg szárított paradicsom a boltban elég sokba kerül. 5 kiló érett paradicsomból lesz körülbelül 60 dekányi szárított paradicsom, hiszen folyadéktartalmának 90%-át elveszíti az aszalás során.

Lehet koktél, Lucullus vagy törpe paradicsomot is aszalni, gyakorlatilag minden fajta alkalmas. A paradicsomokat félbevágjuk, kicsumázzuk, majd besózzuk. A félbevágott paradicsomokat héjukkal lefelé kell a lefedett tepsire tenni, megsózni és megaszalni.

Forró napokon levegőn is száríthatjuk, de a sütőben biztosra mehetiünk

Aszalás a napon

Ha napon tervezzük megszáritani a paradicsomokat, érdemes figyelni az időjárás-jelentést, mert 1 hét biztosan kell hozzá, de ha nagyobb paradicsomokkal van dolgunk, akár 2 hetet is kitesz, mire teljesen kiszáradnak. Éjszakára be kell vinni őket és bár a bogarak elvileg nincsenek odáig a beszózott paradicsoméért, érdemes egy hálóval lefedni őket.

Aszalás aszalógépben

Egyszerűbb a dolgunk, ha rendelkezésünkre áll egy igazi profi aszalógép, amit természetesen nemcsak paradicsom, de minden más gyümölcs, zöldség aszalására is használhatunk.

Aszalás a sütőben

80-100 fokon 9-10 óra alatt meg lehet aszalni a paradicsomokat, de ez sütőfüggő is. A sütő ajtaját érdemes egy fakanállal kitámasztani, hogy a keletkező gőzök távozhassanak. A kész paradicsomokat hagyjuk kihűlni, majd tuszkoljuk őket tiszta befőttesüvegekbe, tegyük mellé fokhagymát, zöldfűszert, és öntsük fel fele-fele napraforgó és olívaolaj keverékével. A kamrában sokáig eláll.”

Egyelőre a majdnem papírvékonyra kiszikkadt paradicsom szeletek fűszeres olajjal feltöltött üvegekben várják a „a puding próbáját”

Az első kísérletet süti a nap.

BULÁNYI GYÖRGY

Az Isten bolondsága...

I. A tárgy

Jézus ezt a „bolond” szót csak köznapi értelemben használta. Bolond az, aki nem viselkedik célszerűen: aki pl. nem ad, és ezért nincs olaja – ahogy az öt okos és öt bolond leány példázata mutatja. Hallják is majd a Völegénytől: *Bizony, nem ismerlek titeket* (Mt 25,2.8.12). Vagy bolond az is, aki nem az Ország eszményeire építi házát; mert ez esetben kő kövön nem marad, esik, hullik, romlik minden, *nagy lesz a romlás* (Mt 7,26-27).

Csak Szent Pál, csak annak Első Korinthusi levele csavar egyet szavunk jelentésén, és beszél az Isten bolondságáról: to móron tou theou (1Kor 1,25). Mért bolond az Isten? Azért, mert hajlandó volt értünk feláldozni a Fiát. De ez a bolondsága bölcsebb az emberek bölcsességénél. Istennek ezt a nagyobb bölcsességét mondja Pál bolondságnak. Azt, amit evilág nagyjai nem ismertek. Mert ha *ismerték volna, bizony nem feszítették volna keresztre* (1Kor 2,8) Jézust. Nem bizony, mert ezek a nagyok nem tudták, hogy Isten a kereszthalál által volt hajlandó kibékülni a világgal..., hogy Krisztus vére mossa le az emberiség és minden egyes ember bűnét..., hogy a kereszthalál által van immár szabad utunk az Atyához. – Így Szent Pál.

Sok rosszat vagyok hajlandó elhinni *evilág fejedelméről* (1Kor 2,8), a „főpapokról, írástudókról, vénekről” s a római prokurátorról is, de ezt nem. Kaifás és Pilátus nem voltak az emberiség ádáz ellenségei. Csak örültek volna, ha értesültek volna róla, hogy a golgotai kivégzésnek van egy ilyen üdvös mellékhatása is. Nemcsak azt érik el vele, hogy nem jönnek a rómaiak, elrontandó a zsidók nemzetét és a főpapok hatalmát, aminek egyikük, Kaifás örült, s amit a másika, Pilátus sem bánt. Nemcsak ezt érik el vele, hanem még az is következménye gyilkosságuknak – mellékesen vagy nem mellékesen –, hogy minden ember bűne eltörölve, az ellenünk szóló vádló levél a keresztfára immár feltűzve, azaz hatálytalanítva. Váratlan, nem szándékolt ráadásaként – gyilkosság áfával.

Valószínű, hogy ezt az általános és egyetemes isteni amnesziát azért sem Kaifás, sem Pilátus nem ette volna meg, de kifogásuk nem lett volna ellene: Üsse part, ha még ez is következik politikai bölcsességünkből, mellyel megállítottuk ezt a habajgós Názáretit, aki majdnem lázadásba sodorta a forrófejű, s eszét gondolkodásra használni akaró csöcseléket (am ha arec)! De – Szent Pál vélelmével ellentétben – ahogy én ismerem evilág fejedelmeit (főpapokat, pokurátort) – bizony fölfeszítették volna Jézust a fára akkor is, ha valamit fölismertek volna, azaz ha tudtak volna erről az üdvös mellékhatásról.

A páli teológiával akarok szórakoztatni bennetek karácsonykor? Ó, nem. Hét kötetben porosodik az már, várva a hálás utókorra, amely felfedezi majd nagyhírű szintézisem múlhatatlan – egyelőre ugyan múlik, csak vajt fülüektől olvasott – becsét. Nem erről a rejtett és titokzatos (1Kor 2,1.7) bölcsességű isteni bolondságról akarok ma

valamit mondani, hanem a nem rejtett és nem titokzatos, hanem Isten nagyon is nyilvánvalónak tetsző bolondságról. S éppen azt akarom megtudakolni, hogy vajon ti bölcsességnek gondoljátok-e Istennek ezt a nyilvánvaló bolondságát?

Mi tehát Isten e nyilvánvaló bolondsága? Nem az, hogy halálra akarja adni üdvösségünk érdekében a Fiát. Nem! – mert nem is akarja. Melyik szülő akarná ezt gyermekének? Ellenkezőleg: azt akarja, hogy megbecsüljük (Mg 12,6)! **Bolondsága abban áll, hogy olyasmibe fogott, olyasmit akar, aminek összesen annyi a következménye, hogy nem becsüljük meg, s ellehetetlenül akárki, aki komolyan veszi azt, amit Isten akar.** Persze, hogy első helyen a Fia lehetetlenül el. Másodikul, meg harmadikul, meg negyedikül, stb. pedig az, aki tanítvány lesz az Országban, s az Országért, amelyet a Fiú meghirdetett az Isten Országaként. Ellehetetlenülnek szép sorjában. Mind. Az is bolond, aki tenyerébe csap az Istennek, s milyen Isten az, aki ellehetetlenülésre hívja teremtményét, az embert? A legkevesebb, amit mondhatunk, hogy elsősorban az Isten a bolond!

„Nézzétek a történetet,

S mondjátok, képzeldöm.”

– mondom Arany Jánossal együtt én is. S ez az elmélkedés bizonyítani hivatott tételemet Isten bolondságáról.

II. Az ellehetetlenülés igazolása

Nézzük hát a történetet. A tények előtt nem kell feltétlenül hasra esni, de figyelembe venni őket nem árt. Ezt a figyelembe vevést hoztam el most. Karácsonyra. Bár én azt szántam volna idei karácsonyi elmélkedésnek, amit kilenc napja itt, a Bokorportán már elmondottam. De Andilánya Jutka tiltakozott ellene, hogy ma is azzal szolgáljak, mondván: Újat akarunk hallani! Hátha Andi is ezt kívánja. Meggondolandó, s engedtem. Újat hallhattok. De aztán tartásatok érte ti, vagy ti is, a hátatok!

Lássuk tehát a figyelembe veendőket! Mivel karácsony van, elsőül az istállót és a jászlat kell említenem. Ez ellen persze mindjárt lehet tiltakozni: ezt a sztorit csak kitalálta a Jézus utáni második nemzedék. Márk, aki 70-ben írta meg evangéliumát, még semmit sem tud róla. Csak Lukács tájékoztat, aki legkorábban 80-ban állítja össze jelentését a nagyra becsült Theóphilos számára, *miután eleitől kezdve mindennek pontosan utánajárt.* Így a tiltakozás. De a Bokorban igen okosak vagyunk, s válaszolunk a tiltakozóknak: Kérem, csak az a tény, hogy Márknál, Máténál nincsen jászol és istálló, de tudhattak róla, ha nem is írták le. Erre jön az újabb tiltakozás: Micsoda érv az, hogy tudhattak róla!? A –hat, –het nem tartozik a tények, világába, csak a lehetőségeibe. Elég ebből ennyi. Inkább ejtem az egészet – bár Karácsony van.

Mondom másodikul (azaz csak elsőül) azt a tényt, amire aztán nincs apelláta. A kereszt – vitathatatlan tényét. Jézus a maga személyében az Isten Országá ügyével – nagyon enyhén fogalmazva – eléggé ellehetetlenült. Erre is lehet mondani valamit, mert

nagyon okosak vagyunk, de talán inkább nem, mert még azt mondhatná valaki, hogy kötözködik, aki ezt is vitatja. Az első szavazat – az Isten bolondsága mellett – tehát már mindenképpen adva van.

Mondom harmadikul: amikor a jó tanítványok – Márktól, Lukácstól megsegítve – felébrednek, – akkor már húsz-harminc-ötven éves a páli teológia, amely mit sem tud már tanítványokról, hanem csak *szentekről*, akik szentek, mert hát a Krisztus vére egyszerűen szentté mosta őket. Szentekről tud, akik – mosás ide, mosás oda – ismernek és elismernek felsőbbbségeket; tudják, hogy lehet Isten nevében is kardot forgatni, meg még lehetnek rabszolgatartók is. Ha netán a Golgota nem lehetetlenítette volna el eléggé meggyőzően Jézust, most e páli teológia – Jézus nevét mindenké fölé magasztalva – mindazt ellehetetlenítette, amit Jézus akart. Mit? Csupán csak az Országot. Gyűjtöm a szavazatokat az Isten bolondsága mellett. A jászol mellett a kereszt ténye ide szavaz, és Pál teológiája sem máshová.

Nagyot ugrom az időben, hogy ebédre hazaérjünk. A IV. században Eusebeiosz, a palesztin tengerparti Cäsarea püspöke, az egyháztörténész, Konstantin birodalmában már megvalósultnak látja Isten Országát. Mert kevesebb vért ont, mint elődei? Nem emiatt minősítette át Eusebeiosz a Római Birodalmat Isten Országává. Nem, hiszen a *Jelenések könyvében* Isten maga kezd atomháborút a keresztényeket nyomorgató Római Birodalom ellen, és Jézus maga tapossa a bosszúállás borsajtóját. Mert van ám mindenható Isten, aki természetesen a verekedéshez is ért. Nem úgy, mint Jézus istene. Hanem mi miatt lesz Konstantin Birodalma Isten Országává? Államvallással teszi Konstantin a keresztények hitét, s fizeti busásan püspökeinket. Ezért!

Páltól, a *Jelenések könyvétől* Konstantinon keresztül egyenes az út a 18 véres csatában győztes Nagy Károlyig, akit Péter utódja Rómában maga koronáz császárrá, hogy első uralkodója legyen a majdani Szent Német Római Birodalomnak. Koppányt négyfelé vágva – Géza fia, Vajk is megkapja Rómától a magyar szent koronát, s mi is büszkén ontjuk ellenségeink véré, immár nem Ukkon, vagy Hadúr, hanem a „Jézus, Jézus” nevet kiáltva. **A kereszténység egész története újabb szavazat az Isten bolondsága mellett.** Voltak ugyan a kétezer esztendő során, akik szót emeltek - Nem! -, akik sikítottak: Jézus nem ezt akarta! De szent főpapok és szent királyok eltiporták őket, mint az egyház és a társadalom megveszekedett ellenségeit. Csak bűvópatak formájában volt jelen a kétezer esztendő alatt Jézus, a megcsúfolt ő és egy bolond Isten bolondsága. Volt, s aztán gyorsan eltűnt. Gondjuk volt rá az uraknak, hogy eltűnjön. Nem kell a bolond Isten! – mondja e kétezer év. Helyette jött a múltból vissza egy mindenható Isten, aki él és uralkodik mindörökkön örökké.

A Bokorig értünk. Isten csodája, hogy – dacolva kétezer esztendő szent Hagymányával – mi is felfedeztük, amit Jézus akart, s amit Jézus ráfogott az Istenre is. Azt, hogy Istennek, Jézusnak és magunknak Országot kell építenünk, amely nem ismeri az uralkodást, a pleonexiát (a másik embernél többet birtokolni akarást) és a kardot; és legalább is szavunkkal vallottuk, hogy Isten országa a kicsinyeké, a

szegényeké, a szelídeké. Az állam elítélte törekvésünket a század közepén: „Nem várhatjuk meg, amíg maga megelkigyakorlatoztatja nekünk a kapitalistákat!” Az egyház is elítélte a század utolsó harmadában. Ellene mondunk a Tridentinum nem tudom milyen számú és nem tudom, milyen szubtilis teológiai mélységekről szóló kánonainak! A rehabilitálás ellenére sem akarnak integrálni minket, idegen testként kezelnek minket saját egyházunkban, pedig mi csak a jézusi örökséget képviselünk, kérem alázattal. **Újabb, immár negyedik szavazat Isten bolondsága mellett!** Csak ellehetetlenülni lehet Isten programjával a világban is, az egyházban is!

Mi van még hátra? Már csak az, hogy mi is eszünkre térjünk. A fordított metanoia által, melyben gondolkodásunkat odaigazítjuk elítélőinkéhez. Fordított metanoiánk már folyamatban is van. Tétel ez is, mégpedig kőkemény, amelyet még igazolnom kell ebben az ezredvégi, tán utolsó elmélkedésemben. Igazolom – pontokban:

1. Egyikünknek mondom: valamikor két-három csoportod is volt, s most egy sincs. Válasza: „Ez csak a te elvárásod”. Tehát az enyém, és nem Jézusé, nem az Istené, akinek népet kellene gyűjtenünk! Mi van e válasz mögött? Az, hogy a testvérem nem tud, vagy nem akar már népet gyűjteni arra célra, amelyet valamikor a magáénak tudott. Miért nem tud, miért nem akar? Rájött ő is, hogy az Isten és Jézus a bolondok? Azért, mert nem akar több embert gallyra vinni?

2. Az utolsó B-jelölt lelkigyakorlat óta (1989) nem is olyan lassan, de biztosan fogyunk. A politikai váltás felgyorsította a folyamatot. Egyre több közösségünk szűnik meg; esetleg úgy, hogy összevonjuk őket egy másik létszámhiányos közösséggel. Egyre több közösségünk öregedik el, s nem tudjuk fiatalokkal feltölteni azokat. Mert hétköznapi dolgoznak a nem nyugdíjasok, s a hét végén kell a szabadidő - másra. A nyugdíjasok megindulnak a temető felé. A második nemzedék is fogy. Van, aki megvallja, hogy agyomosás áldozatjává lett a Bokorban, s legszebb éveit pocskolta el a bolond Isten bolond Jézusának Bokorban felmelegített eszméinek elsajátításával. De aki nem így gondolja, vagy nem meri ezt magának így megfogalmazni, hasonlóképpen gondolkodik, mert saját és esetleg igen nagyszámú gyermekeit sem képes csoportba csalogatni. A harmadik nemzedék pedig csak egy-két Bokor-család egy-két tagjának problematikus jövőjű, inkább magán-próbálkozása. Senkit sem tudnak megnyerni az Ország ügyének Bokron kívülről.

3. Meginognak az Ország eszméjét hordozó elvek: a szolgálat belső zsinati felhívására némák maradunk, a szegénységet nem viseljük, a kommuna ellen sikítunk, az erőnemalkalmazást megkérdőjelezzük, az apostolkodást lehetetlennek tartjuk, a közösséggyűjtést még inkább, magunknak sincs már időnk közösségbe járni.

4. Új elvekkel kacérkodunk. A mélyebb lelkeséggel próbáljuk lecserélni Jézus „csúnya” elvárásait. Magát

az „elvárást” is diszkvalifikáljuk, méghozzá mint jézustalant(!). A lelkiismereti szabadságot tűzzük a zászlóra, nem a felzárkózást Jézus gondolataihoz és követelményeihez. Új dogmatikát gyártunk, s ezzel valakikben mindenképpen hiteltelenítjük a jézusi tennivalókat. Optálunk olyan egyházi, esetleg világi mozgalmakhoz, amelyek semmit sem kérdőjeleznek meg ebben a kétezer esztendő egyházi és társadalmi folyamatban, amely leadta szavazatát az Isten valóságos bolondsága mellett. – Ennyi talán elég az igazoláshoz. De lehetne egész tanulmányt is írni róla.

Leadjuk a negyedik szavazatot is? Jézus, Pál, a kétezer esztendő kereszténység után a Bokor nevében is? Azt, hogy lehet ugyan mondani, amiről Jézus beszélt, de mi sem vesszük be? Mi is ellehetetlenülünk? Kérdőjeleket téve a mondatok végére – csak el kell ezeket valakinek egyszer mondania rólunk! Addig kell mondanunk legalább e kérdő mondatokat, amíg van kinek a fülébe, eszébe, szívébe mondani azokat. Bevallás, bűnbánat, akármilyen céljából.

III. A végkövetkeztetés

S ha bevalljuk, ha megbánjuk, ha elsírjuk magunkat, akkor mi van, és mi a tennivaló? Leülni Jónásként a tők alá, s negyven napot számlálás lehetőségének hiányában várjuk kimúlásunk végső óráját, megjövendőlvén – vize már fogyván a pataknak –, hogy a következő negyed század során végleg eltűnik a történelem nagy süllyesztőjében e „táj nélküli magyar folyó”, a Bokor is? Ez a tennivaló? Magam nem vagyok képes leülni a tők árnyékába. Ehhez még nem vagyok elég öreg, s reménytelen sem vagyok eléggé. Mért? Mert vannak testvéreim, akinek a teljesítményei nem engedik meg, hogy a Bokrot szőröstül-bőröstül eltemessem. Csak el kell mennem, pl. hó végeken Inárcsra, ahol négyszázan is egybegyűlnek, s olyanokat – olyanokat is – gondolnak, mint mi. Nem ülök le a tők alá. Inkább gondolkodom. Gondolkodom Jézus sorsán, a kétezer esztendő kereszténység sorsán, s a Bokor alakulásán is.

Elmondom, hogyan. Feltehetően Isten személy. Végtelen értelmével feltehetően átlátta, hogy van valóságos megfelelés az Ország eszméje s az erre a célra megteremtett ember között. **Valószínűsíthető tehát, hogy mégsem bolond!** Nem valószínű, hogy kedvét lenné saját kudarcában. Nem valószínű, hogy röhög legsikerültebb, Neki leginkább kedvében járni akaró teremtményeinek-gyerekeinek – pl. Jézusnak – reménytelen kudarcában. Feltehetően nem ösztönbeteg és nem gonosz.

Feltehetően akarja az Ország sikerét. Feltehetően bánatos, ha egy gyermeke elveszti reményét, s többé már nem gyűjt népet, csoportot. Feltehetően segíteni akar nekik, hogy újra az Útra találjanak. Haza akarja vinni az egy eltévedettet is. Egyet nem tud: helyettünk gondolkodni, és helyettünk akarni, cselekedni valamit.

Gondolkodom tehát: miért a kudarc? Jézusé, a kétezer esztendőé, a Bokoré? Elmondom, mire jutottam. Két evangéliumi tétel van. Az egyik: **Isten végtelenül tökéletes.** A másik: **Isten végtelenül irgalmas.** A kettő együtt igaz. Ezért az egyikből sem lehet engedni. Ha engedsz az elsőből, már fel is adtad az Ország reményét.

Jézus ezért a nem engedésért ment 40 napra a pusztába. Úgy jött ki belőle, hogy tudta, ki a világ fejedelme. Tudta, hogy kit szolgálnak azok, aki uralkodni akarnak. Tudta, hogy kit szolgálnak, akik meg akarják szerezni maguknak a birodalmakat, vagy csak gazdagok akarnak lenni. Tudta, hogy kinek adják oda magukat, akik fegyverrel akarnak békét meg az Országot védeni.

Ha engedsz a másiktól, kínodban el akarnád pusztítani azokat, akik nem értik meg, amit Jézus megértett a pusztában. Ha kínlódsz, ha nem – nincs, semmiképpen nincs kiközösítés. Az Isten nem mindenható. Az Isten csak mindent adó és – itt van megint az irgalom! – mindent elviselő. Jézus zokogott, és nem káromkodott, amikor már világosan látta, hogy neki sem sikerült. Megújította egy ünnepélyes szertartással is szövetségét Istennel, s megújította a Tizenkettővel is a maguk szövetségét, adva nekik a kenyérből s a borból, melyek önmagát, a szövetségi hűséget megújítót, példázattá tartalmazták.

Mennek ki utána a Getszemániba. Ott dől róla az izzadság. Nehéz elfogadnia, hogy vége egy kísérletnek, de azért valahogy elfogadja. Aztán megy elébe a főpapi fogdmegeknek, s a mindent elviselő Istennek irgalmas tanítványaként nyugodtan magyaráz a kardot kirántó Péternek, s fület ragaszt. Majd elmegy a maga útján. További útja folyamán még el kell mondania egy mondatot. Úgy kezdődik, hogy: Istenem, Istenem... Úgy kell neki! Maga kereste magának! Igen, maga kereste magának, s maga találta is meg. Még az ellehetetlenülést is vállalta. Nem reászakadt az, maga ment alája.

Az őszön J. házaspár Bokorligeten nyaralt az iskolában. Átjöttek Budaváriba naponként misére is, s előtte nagy beszélgetésre is. Az ember az önkormányzatba tette át székhelyét a Bokorból. Nem hagyta el a Bokrot. Mint mondja: a Bokor hagyta el őt, amikor Barna belemerült az ezotériába, meg a reinkarnációba, s a csoport azt mondta, hogy nem erre alkudtunk, nem erre jöttünk létre. Házaspárom ezután nem keresett új csoportot. Az asszony „neveli” buzgón – mint kántor és plébániai mindenés – a papot, az ember meg kergeti a délibábot: olvassa Csurkát, s hiszi, hogy az önkormányzaton teszi a dolgát. Asszonya tudja, hogy amit embere ott elér, az alig valami, teljesen jelentéktelen. Hiszem, útban van mind kettejüknél a felismerés; de még nem kerestek új közösséget. Az asszony mondott valamit a beszélgetés során, amire nagyon büszke vagyok. Ezt mondta: olyan vagy te, mint a Jóisten! Kitarasz az egyszer meglátottak mellett, és vársz türelemmel! Talán nem pontosan ezzel a szavakkal indokolt, de ez volt az értelme.

Vénségemben új csoportot gyűjtök. Feltöltődött már annyira, hogy alighanem hamarosan osztódnunk kell. Tudom, hogy ők sem lehetnek mások, mint a Bokor első, második és harmadik nemzedéke. A csoport legfiatalabbja egy egyetemista fiú, a legöregebbje a Gizike, aki pár hónappal nálam is idősebb, de fiatal és energikus, akárcsak magam, vagy még inkább. Csoportot vezet, s már a „gyermekei” is csoportot gyűjtenek. Mit akarok másképpen csinálni velük, mint

a korábban érkezettekkel? Ezt kell még megfogalmaznom, aztán mehetünk haza, karácsonyi nagy ebédre.

Nem tudok engedni abból, amit a KIO-ban, s a Pál-szintézisben elmondtam. De ha egy közös címet kellene most adnom e kettőnek, fogalmazásuk megkezdése után közel negyven esztendővel. Ezt kellene adnom: **Az Isten tökéletessége**. Csak ahogyan bánni igyekszem testvéreimmel, annak tudok csak új címet adni. Talán a Napló sűrű füzeteinek – már az ötödiket írom, pedig csak augusztus végén kezdtem el őket – lehetne még majd a címük, ha egyszer könyv lesz belőlük. Ez lenne a cím: **Az Isten irgalmassága**.

Azt szeretném magatartásommal nem is annyira mondani, mint éreztetni testvéreimmel, hogy Isten feltétlenül bízik bennük. Főleg azért bízunk bennük, mert Istennek nincs más gyereke, akik jobbak volnának náluk. Csak olyanok vannak, mint ők. Ha elváltak, ha újraraházasodottak, ha félszárnyú madarak (mert párjuk nem áll még kötélnek, vagy egyáltalán nem is akar)... – mindegy. Ők nem tagadják, szeretik feltétlenül az Isten tökéletes törvényét, s megvalósítanak belőlük annyit, amennyit tudnak. Eljönnek, amire hívom őket, ha tudnak. Mi lesz belőlük hűsz vagy ötven év múlva? Lesznek-e még? Isten majd megmutatja.

Végeredményben az Isten – ha igaz is, amit korábban mondtam – kétségtelenül bolond. Bolond, mert azt akarja, hogy a teremtmény olyan legyen, mint ő; Rá hasonlítson! És még mit nem gondol teremtményéről!? De hát nem tud az Isten – szegény feje – mást akarni. A Szeretet csak szeretni tud. Aki pedig szeret, az mindenét akarja adni. Mindenét: a maga valóját, természetét is belénk! Ez a szeretet korlátozottsága abban az Istenben, aki összesen csak szeretni tud. S ennek a korlátozottságnak ilyen következményei lesznek Összefoglalóan: **egy bolond Isten boldonsága**. Aki szeret, az bolond. S a bolondok mentik meg a világot? Igen. *Boldogok a bolondok, mert övék az Isten Országáa*. Ajánlanám Szent Máté evangélium-szerkesztőnek e mondatot – kilencedik boldogságul.

S most már csak egy verset kellene ez egésznek a végére raknom. Csakhogy nem vagyok költő! Azt a verset pedig, amely elmondaná, ami ide való, még nem írták meg, vagy én nem ismerem. **Beérni azzal, ami van** – ez a második tételnek, az irgalomnak a leckéje. Beérem tehát egyelőre az Ismeretlen szerző Énekével Krisztus születésére. Következzék az ének és az ének átköltése – énekelve is a jól ismert dallammal:

Adeste fideles
laeti triumphantes.
Venite, venite
in Betlehem!
Natum videte
Rege angelorum
Venite adoremus,
Venite adoremus,
Venite adoremus
Dominum!

Talpra ti, bolondok
örömtől ujjongók.
Jöjjetek, jöjjetek
Betlehembe
Megszületett
angyalok fejedelme
Jöjjetek, öleljük őt
Jöjjetek, öleljük őt
Jöjjetek, öleljük a
Kisdedet!

BOGÁR LÁSZLÓ

FEJLŐDNI, DE MEDDIG?

Az elmúlt évtizedek a gazdasági növekedés bővületében teltek, és ahogy most látszik, ez nem is fog megváltozni az előttünk álló esztendőök során. Nevetség vagy éppen dühös elutasítás tárgyává válik minden olyan megközelítési mód, amely bármilyen szempontból is kritizálni meri az állandó gazdasági növekedés szükségességét, illetve üdvözítő voltát. Pedig akad azért néhány dolog, ami el kellene, hogy gondolkoltasson minket. A legelső egy filozófiai szintű probléma, a mennyiség és a minőség kérdésköre. Vajon tényleg teljesen mindegy, hogy „mi” növekszik, csak az a lényeg, hogy növekedés legyen?! Ha például olyan tevékenységek terjedelme növekszik, amelyek nagyobb külső természeti (ökológiai) vagy belső természeti (szociális, kulturális) károkkal járnak, mint amennyivel növelik az anyagi javak mennyiségét, akkor az adott emberi közösség egyértelműen szegényebb lesz a növekedéstől. Az alábbiakban azonban nem is ezeket a kérdéseket próbálom elemezni, hanem egy olyan összefüggésre szeretnék rámutatni, amelyet talán ritkábban szoktunk végiggondolni.

Az a tény, hogy a Föld véges ökológiai rendszerében a végtelen növekedés eleve képtelenség, már többé-kevésbé elterjedőben van, noha a következtetések levonása terén láthatólag semmi sem történik. Lássuk először a növekedés jövőbe, majd a múltba vetítésének képtelenségeit. Ha egy ország napjainkban csak 1-2 százalékos gazdasági növekedést mutat, azt lényegében stagnálásként értékeli, és minden irányból elégedetlenkedve sürgetik a növekedés felgyorsítását. Nos, mivel az emberiség a jövőjét nyilván sok ezer vagy tízezer évben méri, lássuk, mi történik akkor, ha csak ezzel a tűrhetetlenül „alacsony” növekedési ütemmel kellene számolnunk. Az igaz, hogy egyszázalékos éves növekedési ütem mellett egy évszázad alatt a világ gazdasági teljesítménye mindössze a 2,7-szeresére nőne, ami kétségtelenül elég szerénynek látszik. Hasonlóan szerény lenne ugyanez kétszáz év alatt, amikor mindössze 7,3-szoros a növekedés. Ám ötszáz év alatti teljes növekedés már 143-szoros, az ezer év alatti pedig huszonegy-ezerszeres. Vagyis a világ mai nyolcezer dolláros, egy főre eső jövedelme ötszáz év alatt több mint egymillió dollárra, ezer év alatt pedig 168 millió dollárra nőne! Hasonlóan elgondolkodtató, hogy ha napjainkban az energiahordozók és nyersanyagok tízmilliárd tonnait alakítja át az ember minden évben, akkor vajon létezhet-e egyáltalán olyan anyagfajta, amelyből játszi könnyedséggel használhatjuk fel a mai mennyiségek több tízezerszeresét? Pedig mindez még csupán a stagnálással azonos évi egyszázalékos növekedés esetén kialakuló helyzet lenne. Ha ugyanis évi kétszázalékos növekedéssel számolunk, akkor az ezeréves összes növekedés 374 milliószoros lesz,

háromszázalékos éves növekedést feltételezve pedig közel hétmilliárdszoros! Vagyis ha közben nem nőne a Föld népessége, akkor az egy főre jutó jövedelem annyi lenne, amennyit ma az egész világ fogyaszt évente. Évi ötszázalékosnál nagyobb növekedést már nem is érdemes elképzelni, mert ott az ezeréves összes növekedés eredménye a mai érték ezertrilliószorososa lenne. Ha arányosan ennyivel több anyagot mozgatnánk meg egyetlen év alatt, akkor a Naprendszer összes anyaga sem volna már elég ehhez. Azt talán már említeni sem kell, hogy ha évi tízsázalékos átlagnövekedést tételezünk fel ezer éven át, akkor az ezredik évben már nagyjából a ma ismert világegyetem teljes tömege sem lenne elég a földi emberek eltartásához. Talán ez is elegendő annak belátásához, hogy az előttünk álló évszázadok során az emberiségnek minden eddiginél nagyobb szellemi és szemléletbeli változásokon kell átmennie, ellenkező esetben ugyanis semmi esélye a fennmaradásra. Magyarán a jövőben képtelenek leszünk úgy élni, ahogy manapság tesszük. A jövővel kapcsolatban azonban gyakran elhangzik ellenvetésként, hogy az iménti modell a mai viszonyokat vetíti ki a távoli jövőbe, pedig a jövőt a holnap viszonyainak tükrében kellene mérni. Vagyis olyan, ma még felfoghatatlan technoevolúciós változások mehetnek majd végbe, amelyek olyan megvilágításba helyezhetik az egész kérdéskört, hogy ma nincs is elég képzelőerőnk a problémák átgondolásához. Az tény, hogy a dolog természeténél fogva nem ismerjük azokat a jövőbeni kritikus területeket, ahol valóban lejátszódhatnak ma még értelmezhetetlen folyamatok, amelyek egészen más irányba terelik az emberiség sorsát. Ám azon az alapvető összefüggésen, hogy az exponenciális folyamatok végül minden rendszert az önmegsemmisítésbe vezetnek, semmilyen technoevolúció sem képes megváltoztatni. De ezzel együtt is igaz, hogy a jövő alapvetően beláthatatlan, a múltat és problémás kérdésköreit azonban már ismerjük, s ez a tapasztalat azért támpontot adhat a prognózisoknak, előrejelzéseknek. Hogy miért vagyunk mégis annyira bizonytalanok? Ha a Jézus születése óta eltelt két évezred során az éves átlagos gazdasági növekedés a stagnálásnak minősülő egyszázalékos átlagot mutatta volna, akkor ma körülbelül félmilliószor akkora lenne a világ gazdasági teljesítménye. Mivel a népesség száma közben a harmincszorosára nőtt, így az egy főre eső jövedelem „csak” a 17 ezerszeresére növekedett volna. Mivel ma a világban az egy főre eső átlagjövedelem nagyjából nyolcezer dollár, így azt az eredményt kapjuk, hogy ebben az esetben kétezer éve az egy főre eső éves jövedelem a fél dollárt sem érte el, miközben csak az akkoriban elfogyasztott élelmiszer alapján ezt a számot legalább ezer dollárnak kell tekintenünk. Vagyis az elmúlt kétezer év során a mai értelemben vett gazdasági teljesítménynövekedés az évi egy százaléknak is legfeljebb az ezredrésze lehetett! Talán ez a néhány adat is elég lehet annak belátásához, hogy megvalósult abszurdítások tragikomikus korát éljük.

FARKAS ISTVÁN

BUDAVÁRI BESZÉLGETÉS, ANNO DOMINI 2009

Egyszerű nyári hétköznapi volt. Már jó előre megmondta a dátumokat, amikor „vendégeket” fogad Óbudaváron. Húgával, Líviával volt lenni már hetek óta. Bennem pedig gyűltek a kérdések, amelyek csak forrtak, és amelyekre még mindig nem kaptam választ – gondoltam. Reggel felültem a buszra, Veszprémben átszálltam, és 11 felé leszálltam az ismerős kis faluban. Jártam már nála – bár nem sokszor –, így ismertem a járást. Egy őszi szüret képe kristálytisztán vezetett.

Bekopogtam a nyitott ajtón, és beköszöntem: Adjonisten?! Terike szobájában egy idős asszony feküdt, aki hangomra felült, és kijött. Bemutatkoztam, mert még nem ismertük egymást. Mosolygott, és már mutatott is lefelé, a kert felé: „Lent van – mondta –, egész nap ott van, hiába mondom neki, hogy pihenjen már egy keveset.” Leraktam a szatyromat a konyhában, amelyre rá sem ismertem: rend, tisztaság... Változnak az idők.

Később Lívia elmesélte, hogy amikor elvállalta a pesztra szerepét bátyja mellett, az volt a feltétele, hogy kitakarít, és mindent kidob, amire nincs szükség. Ja, és egy új hűtő. Különben nem. Kényszerhelyzet volt. Bele kellett mennie! „Most már kiismerem magam, de... hagyjuk” – mondta, és legyintett. Egy pillanatra elfordult, majd ismét rám mosolygott. „Menjen le hozzá, örülni fog, ma úgysem jön hozzá senki” – és már fordult is, hogy elpakoljon.

A kert – ahogy első pillantásra megítéltem – kicsit elhanyagolt volt, de látszott, hogy elkezdtek foglalkozni vele. Rengeteg nyesedék mindenfelé. Lenni, a diófa alatt, ott állt egy nagy csomó ág közepén, és láthatólag gondja volt, hogyan evickél ki közülük. Adjonisten?! – mondtam megint, és megálltam mellette. „Mit segíthetek?” – kérdeztem. „No, végre valaki, aki valamit csinálni jön ide” – nevetett rám csodálkozva. „A többség eljön, aztán megeszi, amit Lívia főz, felteszi a kérdéseit, megissza a boromat, majd mint aki jól végezte a dolgát, elmegy. Néha még morog is, ha nem azt a választ kapja, amire számított. Dolgozni? Hát azt kevesen szeretnek” – dohogta tényleg mérgesen. „Lelkigyakorlatra jönnek, és nem tudják, hogy a fizikai munka, a test munkája az igazi lelki gyakorlat.” Aztán összekoccantottuk a halántékunkat jobbról, majd balról is.

Munka volt. Lassú, de egyenletes munka. „Mára a fászfűvet vettem célba” – mondta. „Már kidobáltam belőle mindent, csak szét kell válogatni a szemetet és a még használhatót. A még használható megy vissza, de azt majd a holnap érkező csapat elintézi. Mi csak válogassunk, és a szemetet majd elégetjük. Ez a ma dolga.” Aztán már állt is neki egyenként. Lehajolt, megfogta a deszkát, ajtólapot, rossz kapanyelet, szekrényoldalt, felemelte, megnézte, majd felém dobta: „Ez jó.” Én is lehajoltam, felemeltem, és a jók emelkedő hegyébe tettem. „Ez

rossz, mehet” – mondta, majd felém dobta. Lehajoltam érte, és a szerszámok kamra előtti tűzrakóhelyen növekvő hegyre dobtam.

Így ment ez vagy fél órán át. Csodálkozva figyeltem. Kilencven elmúlt! Tudtam, hogy szellemileg, mire képes, és érzelmileg is... Saját bőrömön tapasztaltam meg. De, hogy még fizikailag is...? Vagy talán éppen a három együtt ad olyan „jó földet”, amely ezt a különös erőt megnyilvánítani képes?

Egyszer csak éreztem, hogy lassul a mozgása. „Várjál” – mondtam –, „már értem a szisztémádat: melyik a jó nálad, és melyik a szemét. Nézzed, jól csinálom-e!” Közben kisöpörtük a szűnit, és a nagyobb furnérlapok vissza is kerültek a hátsó falra. Az összedobált, hegynyi faanyag lassan kettévált, miközben szemerkélni kezdett az eső. Nekiálltam meggyújtani tüzet, de a nedves fa és az ázott papíryanag csak nem akarta az igazságot. „Nincs valahol egy kis száraz papírod?” – kérdeztem. „Ezzel nem boldogulok.” „De van” – válaszolta –, „menj fel az odúmba, és az íróasztal jobb alsó fiókjában találsz egyik oldalon nyomtatott lapokat. Abból hozzál!” „Ne sokat” – tette hozzá. De ezt már ismertem. Még arról a pár szem körteszárról is leszopogatta a csomákat, a félig rohadt darabokat is bekapta, amelyet legutóbb az új csoportjának utasítására előkészítettem a piaristáknál lévő kis szobájában. A java persze megmaradt a vendégeknek.

Közben elkészült az ebéd, és felmentünk Terike szobájába. Keveset beszélünk. Inkább ő mesélt a meggyboráról, amelyet meg kell kóstolnom, mert bár még nem jó, de azért már iható. Hát... megittam, de újabb kínálását már udvariasan elutasítottam. „Lesz ez még jobb is, ha nem isszuk meg” – mondtam udvariasan. Ő ivott belőle, és még valami gyümölcsjoghurtot is evett utána. Csodálkoztam, milyen jó a gyomra. Csak Lívia arcán láttam átfutni egy aggodalmas rezdülést. A sütemény után kávé, aztán egy kis pihenő következett, majd vissza a tűzhöz.

Egész délután égettünk, pakoltunk, közben egy lapát nyelét javítottam. Nagyon figyelmes igyekeztem lenni. Nem lehetett akárhogyan dolgozni mellette. Olyan emberi tartása volt, amely rám is hatott. Ugyanakkor elveszni sem lehetett a melóban, hiszen figyelni kellett órá is – egy rossz mozdulat, és...?

Lassan beesteledett. Lívia lejött, és mondta, hogy vacsorázni kellene. Készségesen menni akartam vele, hogy segítsek teríteni, lehordani mindent a diófa alatti asztalhoz. „Hagyd csak” – mondta –, „neki is kell egy kis mozgás. Sokat ül.” Néznem kellett, ahogy lassan, a kőlépcsőkön billegve, három-négyszer fordulva lehordta a tányérokot, a kenyeret, sajtot, zsírt, teát, a csészéket, poharakat, mindent. Őt is csodáltam. Kicsit fájdalmas volt az arca, de láttam, hogy ott van rajta a „csak azért is”, a „megmutatom neki”, a „megcsinálom”. Imádkoztunk, majd ettünk – ismét csendesen. Próbáltam emlékezni a kérdéseimre, de semmi sem jutott eszembe. Mintha az itt töltött órák, az együtt végzett munka során valahogy megválaszolódta volna.

Aztán mégiscsak elindult a beszélgetés. Nem lehetett e nélkül. A fizikai, majd az érzelmi próba után jött a szellemi is. Nem lehetett elkerülni, hiszen végül is ezért jöttem. „Kérdezhetek valamit, Gyurka bátyám?” – szóltam,

és még a sötét ellenére is láttam megvillanni a szemét. „Miért nevezel bátyádnak, hiszen apád lehetnék?” – kérdezte kicsit nyersen. „Igazad van” – mondtam elgondolkozva. „Bizonyos szempontból apám vagy. Ugyanaz a vérvonal, csak egy másfajta vére – a lelkiismeret véreé.” „Azt hittem csak melózni jöttél” – mondta –, „pedig a találkozókon jókat szoktunk vitatkozni, még ha a felét sem értem annak, amit mondasz. Kérdezz!”

„Kezdetben érteni véltem” – vágtam bele egy nagy sóhaj után –, „hogyan lett a KIO-ból, vagyis a *„keressétek Isten országát”*-ből *„építsük fel Isten országát”*. Aztán elbizonytalanodtam, ahogy láttam: nem épül. Látom, mi épül körülöttem – a világban –, de az nem Isten országa. És akkor valamit megértettem: Isten országa bennünk épül, nem a világban. Bennünk és körülöttünk, de nem látható módon. És észrevettem azokat az erős embereket, akik a Bokor nagyjai és kicsinyei is. Megállnak az élet nehézségei között. Megtartják azokat, akik rájuk vannak bízva, és akiket ezen kívül önként magukra vállalnak. Adnak, szolgálnak és szelídek. Igazi pillérei környezetüknek. Épül valami – de bennük, és ez hat ki környezetükre is. Nagyok, erősek és kemények – telve szeretettel, gondoskodással, együttérzéssel. Sokat várnak el másoktól, de mindezt először maguktól várják el. Mi mást kívánhatnánk, mint ilyen országot, ilyen emberekkel, kérdeztem magamtól. Ez ma, itt a legtöbb, ami elérhető. Jézus is erről beszélt – hiszen Te ezt bányásztad ki az Evangéliumokból. Mégis... úgy érzem ez csak az egyik fele a tanításának és életgyakorlatának. Ha csak ez lenne, nem kellett volna eljönnie. Minderről már sokan, előtte is beszéltek. Mi a másik fele, amiről csak nagyon keveset és nagyon rejtetten írnak az evangéliumok? Nem tudom, érted-e a kérdésemet?”

Egy darabig csöndben ült és valahová messzire nézett. „Igen is, meg nem is” – mondta egy idő után. „Nem, mert nem látok semmi titkos másik felet a tanításában. Jónak kell lenni. Ilyen egyszerű. Jó volt, és ezért meg kellett halnia, mert ebben a világban így jár, aki jó. Ez a világ ilyen, ezért kell felépíteni a másikat: Isten országát. Erre szövetkezünk. Ez az egyetlen emberhez méltó szövetség. Ehhez kellene az erős és együttérzéssel teli emberek. Ugyanakkor nem látok ilyeneket magam körül, vagy alig látok. Te ismered azokat, akik a legújabb halászásom egy része. Csupa intelligens, erős, nagy ember. Mégis: azokat, akikkel elkezdtem ezt az egészet, meg sem közelítik, nyomukba sem lépnek. És hol vannak azok, akikkel kezdtem? Meghaltak már vagy itt hagytak, vagy akik maradtak, mást sem csinálnak, csak vitatkoznak velem – írásban és szóban. Nem értik meg a lényegét. Itt hagytak, és ellenem fordultak, vagy ülnek mellettem, amíg el nem temetjük egymást. A legjobbak.”

„De hiszen elkészültek: a legjobbak, a legerősebbek lettek” – próbáltam megfordítani gondolatmenetét. „Igen, ez igaz, de minek?” – vágott vissza azonnal és élesen. „Az életet továbbvitték, hiszen a termékenységi ráta messze az átlag feletti, de a

csoportozás lényegét, azt, hogy ’mindenki gyűjtse össze a tizenkettőt’, ők sem értették meg. Vagy talán nem magyaráztam eleget? Már a könyökén jön ki mindenkinek. Mi az akadály?”

Livia lassan felállt, és elbúcsúzott. Látszott az arcán, hogy ez már sok neki.

„Az értést nem lehet elmagyarázni” – vettem ellene. „Az értésre csak felkészülni, előkészülni lehet, és akkor jön, amikor akar, amikor már minden feltétel adva van hozzá, de akkor biztosan eljön. Talán el is jött, csak nem pont az, amit te gondolsz, te értesz. De hát neked sem lehet elmagyarázni. Nem is hagynád. Ezért elmentek, és a saját értésüket próbálják továbbadni. De igazad van. Ennek a formája nem lehet más, mint a csoportozás: egy lassú értési folyamat fokozatos tisztulása, ahogy az akadályok szép lassan leépülnek a tudatos és önkéntes munka eredményeként, amíg aztán egyszer csak „leesik a tantusz” – már akinél leesik. Ez az a forma, amit te kezdtél el, amit együtt találtatok ki. De mindig és mindenkor ez volt a formája. Talán már Ó-Egyiptomban is, aztán a görögöknél már biztosan, és hát Jézus sem tette másképpen...” Elakadtam, mert éreztem, hogy szavaim nem az enyéim.

„Talán itt jön az igen” – tért vissza a válaszához. „Nincs semmi titkos benne, és mégis... Ahogy mondtad. A KIO megírása után évekig, évtizedekig vártam, hogy valaki, valakik továbbviszik az elemzést. Rájönnek arra a többletre, ami nyilvánvalóan benne van még. Többre jönnek rá, mint amit nekem sikerült értenem belőle. Ezért voltam olyan mérges, amikor újabb elemzések készültek. Nem láttam semmi újat bennük, vagyis vártam még valamit. Igazad van. Lehetetlen, hogy ennyire futná csak. Akkor miről beszélt Jézus a tanítványainak, amikor félrevonult velük? Erős egyéni várak felépítéséről, amelyek állandó harcban állnak egymással? Vagy erős csoportok felépüléséről, amelyek állandó harcban állnak egymással és a világgal? Lehetetlen. Mégis, feltétlen hittel hiszünk abban, aki arra tanít minket, hogy mindenkit szeretnünk kell, ahogy anyánknak is elhisszük, hogy ne nyúljunk a kályhához, mert megéget. Hogyan kell akkor csinálni, ha nem így? Egy húszéves megkérdezte: ’Gyurka bácsi, milyen érzés az, amikor a közösségben tizenhárman ültök össze, és tizenketten leszavaznak?’ Hát nem jó, de én nem tudok mást mondani, mint amit belül hallok, ti pedig nem tudtok mást mondani, mint amit ti hallotok belül. És szent a béke köztünk, bár mindnyájan leszavaztak. Persze elgondolkoztató, hogy mi akkor a közös bennünk, ha ez a belső hang nem az? Miben lehetünk felebarátok, ha nem ebben a csoportozás során lassan, gyötrődve kialakuló közös belső hangban? Ha kialakul, akkor talán már nem felebarátok leszünk, hanem barátok, ahogy Jézus is mondta a végén az ő tanítványainak. Valamit együtt kellene érteni, ami nem az én fejemben van, és nem a másik fejében, hanem felettünk közösen. És ez lehetséges – de nyilvánvaló: beszélni róla, elemezni, analizálni nem lehet. Együtt kellene megélni.”

Csőndben ültünk. A falu zajai teljesen elültek már. Lenn, messze alattunk, a Balaton felé egy traktor zaja hallatszott, és lámpái ki-kibukkantak a szőlő közül. Feljöttek a csillagok is. Felállt, majd szó nélkül eltűnt a bokrok között. Egyedül maradtam. Ürességet éreztem a

fejemben, és nagy-nagy hálát a szívem táján. A szívem kinyílt már, de a fejem még nem. Valami még foggalkörömmel ragaszkodott ahhoz az utolsó szalmaszálhoz, amit úgy hívok: én. E valami számára lehetetlennek tűnt, hogy ne bizonyítsa be saját igazát. Talán elfogad mást is, de... Legyőzhetetlenül erősnek tűnt, és nagyon gyors volt. Minden helyzetben feltalálta magát, mindent a saját javára tudott fordítani.

És akkor hirtelen a nagy csöndben megéreztem a lélegzésemet. Nyugodt volt. Nem érintette a beszélgetés. Valakinek szüksége volt erre a testre, hogy minden körülmény ellenére, vagy minden körülmény között elvégezze ezt a munkát: az anyagcsere, a táplálkozás és táplálás munkáját. És akkor nem volt ott senki, aki azt mondta volna: én. Néhány másodpercig tartott csak.

Visszajött, és leült. Türelmetlenebbnek tűnt, mint amikor elment, de már kérdezett is: „Ez az egész? Mi van még a tarsolyodban?” Össze kellett szednem magam, vagyis nem magam, mert az éppen együtt volt. A gondolataimat kellett összeszednem. Igen. „Van még itt valami, amit nem értek” – kezdtem bele bizonytalanul. „A Napló egyik lapján azt írtad, hogy az ’emberhalásszá teszlek titeket’, ahogy minden nyelven olvashatjuk az evangélium fordításaiban, az ógörögben ’dzógrón’, ami szó szerint ’életre ébresztőt’ jelent. Ez valami egészen más értelmet sugall. Ha egy halat kihalásznak, azért teszik, hogy elfogyasszák. Emberhalásszá tenni valakit azt jelenti, hogy én már ’természetesen’, vagyis az emberi természetnek megfelelően élek, és téged is kimentlek a szükségből, a zavarosból. Ez az az értelem, amely minden karitatív cselekvés alapja: két cipőd van, és neki egy sincs, akkor add oda az egyiket... stb. Ugyanakkor az ’életre ébresztő’ azt jelenti, hogy én, aki élek, látom, hogy te alszol, és ezért nem élsz – bár úgy gondolod, hogy ébren vagy, és élsz. Felébresztelek, vagyis elkezdesz látni, látni a valóságot úgy, ahogy van – élni kezdesz. Amikor egy pillanatra felébresztelek, először azt látod meg, hogy alszol. Aztán már többször látod alvásodat, és egyre többször a valóságot. Ehhez kell valaki, aki már látja a valóságot, vagyis aki ébren van. E nélkül vak vezet világtalant. És ebben az értelemben a karitatív cselekedet, ami egy igen magas szintű, emberhez méltó cselekedet, nem a vége a tanításnak, hanem a feltétele a felébredés, az életre ébredés lehetőségének.”

„Mit akarsz kérdezni?” – fortyant fel türelmetlenül. „Engedd, hogy végigmondjam. Azért fejtem ki, hogy utána ne kelljen elismételned, hogy jól érted-e.”

„De ebben az értelemben ki van ébren?” – folytattam. „A kvantumfizikusok, a molekuláris biológia tudósai és a rádiócsillagászok, kinyitva legújabbban egy újabb, mérhetetlen világmindenséget, olyan valóságlátásról beszélnek, amelyhez képest a mi hétköznapi látásunk – bár elegendő lenne egy normális hétköznapi életvitelhez – alvás, így meg sem érinti. És ritka kivételektől eltekintve a tudósok is így vannak vele. Jézus olyan látásról beszélt – talán, hiszen nem

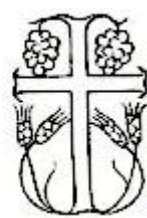
voltam ott –, és élt tanítványai elé, amelyhez viszonyítva a mi hétköznapi látásunk és életünk szintén alvás. Mi az a valóság, amelyre fel akar ébreszteni bennünket? Nem éppen az évtizedes eredménytelen küzdelem és munka végén – és éppen annak eredményeként – annak elfogadása, hogy minden jó, és számomra lehetetlen bármit megváltoztatni? Látni a valóságot ebben a világban. Nem éppen ez tesz szabaddá? Szabadon meglátni az egyetlen szálat, amely éltet, fenntart, és növel, ha hagyom, és rajtam keresztül növel mindent és mindenkit, amire és akire ez a hatás kiterjed – éppen az itteni, mai körülmények között. Ez egy más szintű karitást, más látást és életet tesz lehetővé, amely persze külsőleg nézve, formálisan ugyanaz, de tele van hittel és reménnyel.”

Sokáig hallgatott. „Jól megkerítetted, de talán értem” – mondta. „Egyszer volt istenélményem – már írtam róla, amit lehetett. Hatására nagy-nagy háborgásom s helyemet nem találásom egyszerre megszűnt. Békesség költözött a szívembe, s úgy éreztem, hogy soha többet nem kell tiltakoznom semmi ellen, mert eltöltött az Isten, és minden jó és minden csodálatos. Ha ezt ébresztésnek nevezed, rendben. Elfogadom. Egyszer történt meg velem. Keresem a biztosítékait annak, hogy ne váltsunk arról, amit Isten vár tőlünk. Talán ez a biztosíték a ráfigyelés. Ne váltsunk arra, amit mai világunkban elvárnak tőlünk. A magam részéről nekem addig van kedvem élni, ameddig remélhetek. Ameddig remélhetek abban, hogy amit Jézus tanított, az nem csupán célparancs, hanem teljesítendő parancs is, s belepusztul az emberiség, ha nem teljesíti ezt a parancsot. S nem teljesíti, amíg mindannyian tanítványokká nem leszünk. És látod, itt visszatértünk az első kérdésedhez: lehet, hogy éppen ezt nem értették meg a legerősebbek. Ennek súlyát, és azt a hitet, hogy nem erőfeszítés kell, hanem látás, felébredett látás – ahogy te mondod, a valóság látása, mégis reménnyel telve. Talán ennek a biztosítéka az a közös nevező – vagy közös értés, lelki-ismeret –, amely barátokká – együtt-értökké – tehet bennünket a csoportokban, ha nem ragaszkodunk a saját belső hangunkhoz.”

Aztán már csak hallgattunk. Már nem kellett a szavak. Majd fészkelődni kezdett. Éreztem benne a feszültség növekedését. Aludni küldött, fel a padlásra. Mondanom sem kell, sehogy sem tudtam elaludni. Ő is órákig motozott még lenn a kertben.

Reggel Líviával együtt ittuk a kávé. Ő még aludt. Korán volt még. Lívia mesélt együttélési nehézségeikről, és hogy már nem sokáig bírja vele, de ezt nem hittem el neki. Nem úgy nézett ki. Hatalmas szíve volt, és erős is volt – belül. A kapuban elváltunk. Tapolcára ment a busszal, én pedig – hálával teli szívvel – Nagyvázsony felé. Haza?

*****

HEGYI BÉLA

ISTEN EGYEDÜL VAN

Isten nem halt meg, amint azt elkeseredett filozófusok és botcsinálta ideológusok állították, nem is alszik, amint azt hízelgő vulgármaterialisták, akik vacillálnak hit és nem-hit között, szeretnék bemagyarázni a gyanakvó tömegnek. Hogyan is térhetne nyugovóra, amikor az ember folytonosan megzavarja, fölveri pihenéséből, tüzet okád földre és égre? Talán fáradtan ledől néha egy-egy csillagkerevetre, talán elnyújtózna egy-egy galaxis tövében, de fáradtsága nem ereje gyöngüléséből fakad, relaxációja nem lehet felfrissítő kikapcsolódás, mert elborzad embere láttán, annak gaztetteitől, hamisságától, torzulásaitól. Nem, Ő nem ilyet teremtett. Nem az állatvilágba visszasüllyedő lényt. Várt és várt évmilliókon át, hogy végül mégiscsak az lesz belőle, aminek szánta: saját képe és hasonlatossága a glóbusz méreteiben. Annyi, de annyi lehetőséget adott eddig a javulásra. Reménykedett, hogy ebből az ösztönös bűnözöből idővel nem válik tudatos gonosztevő, hanem – fölismerve cselekedeteinek következményeit, istentelenségének járványát – meggyógyítja önnönmagát, s békét és harmóniát hoz a világegyetembe. De mindennek az ellenkezője történt. Hiába küldte tanúként előbb Buddhát, utána Jézust, hátha testet öltött szavai hitelesebbek és meggyőzőbbek, nem hittek egyiknek sem. A Magasságbéli türelemmel viselte a szörnyű háborúkat, a természet gyilkolását, az úr gögös hódítgatásait, ami olyan óriási összeget emészt föl, hogy ezzel megszüntethető lenne planétánkon az éh- és szomjhalál, a hajléktalanság, s megállítható a flóra és fauna pusztulása.

Az ember kiégett, lelkét vesztett, csökkent lény lett, akiből kifogyott a szeretet, a megértés, a jövő féltésének aggodalma. Hekatombákat tervez, s hajt végre rafinált módon, élvezettel, egyre nyíltabban, a média szolgálatát is igénybe véve, hadd lássák, nem fél senkitől és semmitől, sőt közönsége szemébe nevet, mert neki hatalma van, megbízása az öldöklésre, kínzásra, nyomorításra. Úgy tűnik, a borzalmas 20. századnál is szörnyűbb századot készít, mert bár még az elején vagyunk, máris túltettünk az előzőnek kezdetén, és a folytatás iszonyatai ímhol kirajzolódnak. Istenünk belebetegszik ebbe. Erőnléte csakis tőlünk függ. Immunrendszere lassan csődöt mond, mert legfőbb energiája, a szeretet, amit mi küldhetünk neki innen láthatatlan impulzusokon, éteri frekvenciákon, sugárzásokon át, elapad. Az ima, a jóra való hajlandóság, a cselekedetek humanitása, egymás befogadása, a megbocsátás, a kölcsönös tisztelet, a készséges hála – kifogyóban. A Magasságbélit nem fűti az ember

szeretemménysége és minősége, az az erőforrás, amely nélkülözhetetlen összekötő bázis Isten és ember között. Hiányosan érkezik a vitalitáshoz szükséges táplálék. Elhagyta Őt a világ. Hiába ragaszkodott hozzánk mindezülig, hiába kérlelt, parancsolt, rimázkodott, figyelmeztetett, nem tudtuk szeretetünkkel sem feltölteni, sem megvigasztalni. Isten egyedül maradt önmagával. Hű társa, az ember hátat fordított Teremtőjének. A hit is beszűkült: vagy konvencionális, vagy hierarchiális, de nem mozgalommá vált, szakralizált tevékenység, melynek középpontjában Jézus áll. Hogyan is lehetne, amikor papjai közül egynéhányan – az Ő nevében, s palástjában – politikai propagandát üznek, nemegyszer mise keretében, agitációt folytatnak anyagi juttatásokért, hatalmi pozíciókért, s híveiket olyan kötelmekkel sújtják, amelyeket önmagukra nézve nem tartanak előírásosnak. Az imádság háza, mely mindenkié, így válik maga is kirekesztővé, személyválogatóvá, ahol csak bizonyos politikai kurzus támogatóit látják szívesen.

A sötétség hadoszlopai, melyeket Hamvas Béla a káli jugs, a fekete korszak jöveteleként idéz föl, megdöbentő következetességgel fogják át a Földet, kontinensnyi területeket árasztva el, nem kímélve senkit és semmit, sem embert, sem természetet, sem intézményt, sem szentséget, megmérgezik az emberi értelmet, összekuszálják az érzelmeket, tönkreteszik az ápoltság viszonyait, egymás ellen fordítják a családok tagjait, ellenséggé ugrasztják össze a barátokat, az állatokat és a növényeket támadásra indítják uraik, fogyasztóik és fogva tartóik ellen, mígnem az örült tehetetlenség, a csillapíthatatlan gyűlölet és az istentelen rettegés olyan fegyvereket ad az emberek kezébe, amelyekkel képesek romba dönteni a világot. Kérdés, akkor előlről kezdődhet-e a történelem, vagy az ember, mint olyan végképp leszerepel Isten képzeletében és az univerzumban?

Sokat, nagyon sokat beszélünk s beszélünk a szeretetről. Főképp a humán tárgyban, az egyházi prédikációkban, az emberi kontaktusok szóvirágaiban. De vajon mindig komolyan gondoltuk-e? És legkivált: Úgy is cselekedtünk-e? Bizonyára mindig megrekedtünk a szavak, a szép udvarlások és hamis tisztességek szintjén. Miképp jutottunk volna el különben a totális hanyatlás ciklusáig, ehhez az utolsó határállomásig? A véghelyzetig, amikor a mindenség összeesküdni látszik ellenünk? Ketten maradtunk: Isten és az ember. Semmi nem köt minket semmihez, csakis az Ő jelenléte, agilitása, megbocsátó teljessége bír megoldással és magyarázattal. Kiprélhetünk magunkból még egy kis szeretetet, hogy dinamizmust kölcsönözzünk ennek a relációnak, de nem csalunk-e megint? Nem ígéretünk-e, mint eddig is számtalanszor? Nem az érdek, a pillanatnyi menekülés készlet-e, hogy most, sarokba szorítva – cunamiba, sárba, éhezésbe, epidémiába, tűzöznbe, vérbe és verítékbe kényszerítve, mikor már „az ember végképp terhe lett a Földnek” – fogadkozzunk és könyörgjünk? Szeretetünk az egyetlen, amit önként áldozatul kínálhatunk, a valódi, őszinte, tágan mért szeretet, hogy kizökkentsük Istent monumentális magányából. A gyöngédség, a jóra való hajlandóság keringését beindítsuk ebben a kolosszális közlekedődedényben, mely közte és köztünk áramoltatja kötésünk

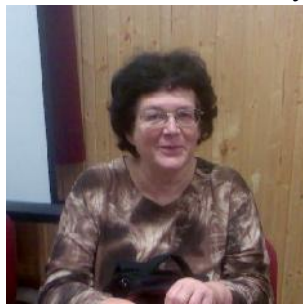
molekuláit, megakaszthatatlanul. A szeretet, amely mára már unalmas közhely lett, és elcsépelte regénytéma, miközben táplálja ezt a teremtoi viszonyt, a szeretet egyúttal az ember és az Isten kétoldalú szövetségének egyetlen erőtartaléka. Ha kivész belőlünk, nincs, mi fönntartsa többé ezt a szövetséget.

*****

KŐSZEGINÉ MELINDA

Van Gogh és a Bokor

Vincent Van Gogh nehezen találta meg élete küldetését. Volt a műkereskedőtől az evangelizátorig sok minden. Egyben volt csak biztos, hogy polgári származása ellenére helye a munkások és a parasztok között van, s hogy valamilyen módon szeretné boldogabbá tenni az embereket.

Mi itt a Bokorban is más és más úton találtuk meg küldetésünket. Van, aki élete alkonyán talált rá az evangéliumi igazságoktól vezérelt életeszményre; van, aki ifjú korában kötelezte el magát a jézusi útra, s van, aki beleszületett a közösségbe, s szinte az anyatejjel szívta magába az Isten Országá - immáron kinyilvánított - titkait. Milyen jó, hogy az eltérő kezdetek ellenére most együtt haladhatunk az úton!

Van Gogh életében egyetlen biztos pont volt: a testvére Theo. Ő volt az, aki mindvégig bízott benne, nem keserítette el a sok év sikertelenség, a kusza életkanyarok tömkelege. Kivárta, míg bátyja megtalálja saját hangját, saját stílusát, színeit.

Én kiknek vagyok biztos pont az életben? Kik azok, akikért anyatigrisként küzdök, soha nem adom fel, engedem akár vétkezni is, s mégis viszonzást nem váró szeretettel ölelem körül? Családom, testvéreim? Tényleg minden körülmények között számíthatnak rám?

Vincent rengeteget tanult pályatársaitól. Olyan baráti köre volt, mint Gauguin, Cézanne, Toulouse Lautrec, Rousseau, Zola. Állandó, vibráló zsinatolásban voltak életről, szépségről, szabadságról, szerelemről, s mindenről, ami a kor művészeit foglalkoztatta.

Él-e még a zsinatolás szelleme a Bokorban? Mindannyian folyamatosan tapasztaljuk a közösségi találkozókon, olvasmányainkon, beszélgetéseinken, hogy megtermékenyítően hatnak ránk mások meglátásai. Mégis, mintha kicsit belefáradtunk volna az egymás gondolataira való reflektálásba. Hogy ennek az időhiány az oka, vagy csak megelégtünk a szavakat, s csak a tetteknek hiszünk, ki tudja?

Van Gogh nem a sikerért, nem a pénzért festett, hanem azért, mert alkotni jó! Hihetetlen nélkülözések közepette, hatalmas erőfeszítéssel, két végén égetve

élete gyertyáját, de fáradhatatlanul szülte meg vásznain az énjén átszűrt világot.

Alkotni sokféle módon lehet. Ebédet főzve, kemencét építve, paprikát termesztve, házat építve, gyereket növelve, tanítva, gyógyítva. A fontos az, hogy az a sok élmény, amit a teremtett világ és embertársaink csodája kelt bennünk, valahogyan továbbadódhassanak.

Vincent Van Gogh megőrült és öngyilkos lett. A szenvedélyes élet személyes istenkapcsolat nélkül a zavarodottságba, övele azonban a gyümölcstermő boldogságba vezet!

*****

MÁRCZI IMRE

ESSZÉK...

1.

I. KIÜZETÉS A KERTBŐL...

A Biblia arról számol be, hogy az Isten az embert megteremtése után olyan körülmények közé helyezte, ahol számára minden adva volt létének fenntartásához. Azazhoggy... valami mégis hiányzott. Az első ember a paradicsomi mítosz szerint nem ismerte a létért való küzdelem embert próbáló erőfeszítéseit, sikereit és kudarcait. Ezt a bűnbeeséssel tudta csak kiprovokálni. Ezzel a hagyományos megítélés szerint az ember valami olyat tett, ami a teremtés rendjét felforgatta: mai napig érezhető nyomorúságunk egyenes következménye a tiltott gyümölcs élvezésének.

A szekularizált hagyomány felveti azt a kérdést, hogy igazában nem a „bűnbeesés” volt-e a teremtés utolsó mozzanata, melyben az ember elnyerte végső formáját, tökéletességét? Persze ez a tökéletesség nem az Istené; ez merőben emberi, és talán nem is tökéletesség. Az eredeti, paradicsomi állapot elérhetetlen az ember számára, de talán nem is kívánatos. Másról, többről van szó. Arról, hogy szellemének korlátai, eszközeinek elégtelenségei és gyarló mivolta ellenére harmóniában éljen a világgal, a mindenséggel. Ez nem feltétlenül e világba zárt, immanens, távlatok nélküli lét: Ma is eleven tapasztalat az, hogy a lét nyitott a végtelenre. Nemcsak a vallás, hanem bármilyen józan emberi gondolkodás végtelen horizontok, lehetőségek felé mutat. A tér tehát szabad. De alkalmas-e az ember arra, hogy betöltse? Mintha valami képtelen ellentmondás állna fenn lehetőségei és képességei között. A bűnbeesés után tényleg megromlott az ember?

A kérdés mögött az ember önmagáról alkotott képe van, amely legalább annyira sejtelmes és ismeretlen, mint az Istenről alkotott tudása. A „mi az ember?” kérdésre nincs apriori válasz, mert átment rajtunk – és naponta átmegy – a történelem. Az ember nem ártatlan többé, és helyzetének bizonyos mértékben mindig foglya marad. Ez nem jelenti

az eszmények, vágyak, a transzcendens távlat feladását. Csak annyit jelent, hogy az „itt és most” az önként adódó kiindulási alap ahhoz, hogy az ember önmagát megértse. Persze az ember mai (holokauszt, atomkorszak utáni?) tudatát hiba lenne visszavetíteni régebbi korokba, és ennek alapján mondani ítéletet, mondjuk Ádám–Éva kertben viselt dolgairól, vagy számon kérni Jézust, hogy miért nem adott ökológiai tanítást. Az indok egyszerű: Ha az ember nincs a tudás felhasználásához szükséges valami birtokában, az könnyen önmaga ellen fordulhat. Valami metatudásról, ezoterikus beavatkozásról vagy transzcendens emelkedettségéről van szó? Nem, csak arról: tudni, ki vagyok és mit akarok. A paradicsomi történetnek talán az a leglényegesebb tanulsága, hogy az ember kilépett a számára eleve felkínált sablonból („identitásból”), s elindult egy maga választotta úton. De egy kicsit elsiette a dolgot, és egyet s mást otffelejtett – leginkább a harmónia és a tolerancia, valamint a teljesség iránti érzékét. Az embert mintha azóta is űzné valami. Rohan, és mindenbe beleütközik: a természet, a másik ember és gyakran önmaga is akadályként jelentkezik számára. Miért van ez? Miért nem lehetőséget, együttműködésre alkalmas partnert lát az ember mindenben? Ezt a látását is otthagya a Paradicsomban? Tény, hogy tiszta pillanataiban, egy-egy kiváló emberben felrémlik valami egy emelkedettebb létről, egy lehetséges jobb világról, s benne egy jobb emberről.

A történelem azonban azt mutatja, hogy az ember végzetesen belegabalyodott evilági, materiális létfeltételeinek megteremtésébe és fenntartásába. A fejlődés nem azt jelenti számára, hogy megkeresse vagy kimunkálja, felépítse a maga választotta, „Paradicsom utáni” identitását, hanem csak azt, hogy vándorló, nomád létét tökéletesítse. Hasonlattal élve: nem azt keresi, hogy merre menjen, hanem olyan járművet akar, mellyel minél gyorsabban lehet menni. De nem tudja, hogy hová. Mindenki számára nyilvánvaló ma már, hogy a technikai fejlődés az ember leglényegesebb igényeinek kielégítésében nem tud segíteni. Hol van olyan gép, mely az embert vidámságra gerjeszti, vagy kitartóbbá teszi, amelytől türelmesebb lesz? Milyen technika segít abban, hogy megoldja önmagával való konfliktusait? Hol az a tableta, melytől nagylelkűbbek leszünk?

Az ember a tanácstalanság helyzetében kénytelen visszanyúlni régebbi, sikeres vagy annak látszó mintákhoz. A természettől már jócskán eltávolodott városi ember szívesen eljátszik a gondolattal: vissza a természethez! S közben nem veszi észre, hogy a „természet” a maga érintetlen, hamvas valóságában többé nem létezik, vagy legalábbis nem érhető el az ember számára. Ugyanakkor egyre világosabb az is, hogy a természettel való kapcsolatát elvesztett ember elembertelenedik. A technika valóban sok mindent megold, és elképesztően hatékonyra teheti a munkát – azt a munkát, melyet sikerül a technika alá szervezni. A fizikai munka terhét már ma is szinte teljes egészében leveheti a vállunkról. Emellett eddig elképzelhetetlen szolgáltatásokkal veszi körül az embert, olyannyira,

hogy az beleveszni látszik ezek kiválasztásába, kezelésébe, fenntartásába – de mindenekelőtt megszerzésébe. Az embernek észrevétlenül fölébe nőtt a technika, de nem emelte ki a természetből. Úgy is mondhatnánk, hogy az embernek sikerült valamit létrehoznia a természettel szemben, de mivel maga is a természetben gyökerezik, ez a valami bizonyos értelemben önmaga ellen is fordul. Az ember a kettő között öröklődik: a természetet nem lehet lerázni, a technikáról nem mondhat le. Pontosabban nem tud lemondani. Elképzelhető volna elvben másfajta, technika nélküli világ, mivel azonban az ember a valóságban a technikai fejlődés útját választotta, ezen kénytelen továbbmenni.

De hová vezet ez? Egyelőre csak a környezettel való végzetes konfliktus vetíti előre egyre plasztikusabb árnyékát. Meg persze az ember–ember közötti is. Az embernek alkalmas, kellemes élettér egyre kevesebb. A helyi háborúk már ma is részben ökológiai okokra vezethetők vissza.

Merre tovább? Elvben lehetne radikálisan új utat választani, de a valóság az, hogy az emberiség kényszerpályán mozog, és csak bizonyos pályamódosításra van mód. A világ jelen gazdasági-hatalmi struktúráinak a stabilitás az érdeke, így minden újítás sorsa azon fordul, hogy meg tudja-e győzni a hatalmat arról, hogy nem kockáztat vele semmit.

A régebbi korok hagyományaihoz, kultúráihoz való visszatérés problematikus, mivel elmúltak azok a körülmények, amelyek között az illető dolog megfelelő választ adott a kor, a környezet kihívásaira. Ma csak előre lehet menekülni. A technika segítségével kell legyőzni azokat a bajokat, amelyeket a technika hozott létre. – Nem ellentmondás ez? Nem, ha a technika fogalmát kissé kitérítjük a szó eredeti értelmében: a technika az eszközökkel és anyaggal, tágabb értelemben a környezettel, sőt az ember saját képességeivel való bánni tudás – méghozzá mesteri, művészi fokon.

Az ember evett a tudás fájának gyümölcséből, ezért kiűzetett a Paradicsomból. A tudás révén létrehozta a technikát, de az engedetlen eszköznek bizonyult a kezében, mivel nem volt eléggé tudatában annak, hogy hogyan és mi célból használja azt. Megpróbált a paradicsomhoz hasonló kényelmet teremteni vele. Nem tudta azonban olyan magas fokon alkalmazni, hogy szellemének, ember voltának engedelmes szolgája legyen. A technika ma is csak az anyag és az élet primitív formáinak terén van jelen számottevő mértékben. Ez annál is inkább meglepő, mert úgy tűnik, hogy már az ókorban is voltak olyan műhelyek, szellemi központok, ahol ez a bizonyos alkalmazás magasabb fokon állt, mint ma. Az egyiptomi piramisokban például nem is annyira a fizikai teljesítmény a csodálatra méltó, hanem az a szellemiség, tudás, szervező erő, mely azokat és a hozzájuk hasonló szellemi formákat létre tudta hozni, és képes volt ezer éveken át működtetni. – Hol vagyunk ma ettől?

Talán itt lehetne kezdeni. Ki kellene tágítani a technika fogalmát, és át kellene értékelni az emberi szellemben való helyét, az emberhez való tényleges viszonyát. Tanulni lehetne régebbi vagy ma is élő más kultúráktól (például Afrika, Kelet), ahol az emberek nem egyszerűsítik le létüket az emberi test és az anyagi környezet viszonyára. A

tudomány feltárta, begyűjtötte, rendszerezte ezeknek a kultúráknak a tárgyi világát, de nagyrészt ismeretlen maradt az a mód, ahogy ezeket használták, és azok a funkciók, amelyeket ezek betöltöttek. Lehet, hogy egy öreg nyírségi parasztembertől jövőnk szempontjából lényegbevágó dolgokat tudhatnánk meg...

Fel kell készülni a „technika utáni” korra – mert nem kisebb kérdést kell megválaszolni: az emberé-e a jövő, vagy átmegy rajtunk a technika, mint egy úthenger. És ha az ember életben marad is, már nem az lesz, aki az úthengert csinálta.

Az embernek van egy reménye. Az értelem át tudja fogni a teljességet, túl tud lépni az „itt és most” gondján, és új dimenziót ad hozzá a dolgok szemléletéhez, melyben kirajzolódhatnak az addig megoldhatatlannak látszó problémából kivezető utak. Bizonyos, hogy ma is egy ilyen szemléleti dimenzióváltásra van szükség. Újra fel kell ismerni a teljesség fontosságát, és méríteni kell azokból a forrásokból, ahol ez bőségben megvan. Össze kell vetni mindazzal, amit ma az emberről, technikáról, környezetről és ezek viszonyáról tudunk. A kapott eredmények elemzése nyomán gyakorlati következtetésekre juthatunk...

Mindez egyszerűnek tűnhet, de tudjuk már, hogy néha a legmagátólértetődőbb gondolat valamelyes megvalósításához is évszázadok szükségesek. Lesz-e ennyi időnk? A nyírségi paraszt nem kérdez. Szánt, vet, kaszál és megeteti a marhákat. Ősszel leszedi az almát – a maga kertjében, persze, nem azt a bizonyos paradicsomit.

II. HÓM, SZVIT HÓM?...

Az otthon nemcsak hely, hanem állapot is. Legtágabb értelemben harmónia a léttel.

Heidegger pesszimista filozófiájának egyik sarkalatos fogalma az „Entworfenheit”, vagyis az ember létbe dobottsága. A második világégés után egy német filozófusnak alapos oka volt arra, hogy a gondviselő Istenről szóló keresztény tanítás helyett az isteni otthonosság melegéből kilökött emberről beszéljen. A világháborús események valóban arról tanúskodnak, hogy az ember valahogy nem érzi otthon magát ezen a földön.

Pedig ez rendeltetett számára lakóhelyül, és mint biológiai lény, tudhatja, hogy létezésének alapfeltétele az otthon. Szelleme révén azonban teremtett egy tudati szférát is. Az emberben a két világ találkozik, egymásba szerveződik. Az otthon iránti biológiai indíttatású igény tudatos kielégítése a kultúra egyik, talán a legfontosabb motorja.

A történelem eddigi tanulsága szerint az ember ma semmivel sem érzi jobban magát, a világban, mint régen, annak ellenére, hogy – talán túlságosan is – átalakította azt a saját képére. Érdemes tehát egyszer elgondolkodni az otthonosság mibenlétéről.

Az otthon az a valami, amiben–amivel–ahol az ember a belső és külső világ találkozását megéli. A biológiai

igényekből kiindulva: Az a hely, ahol magam vagyok, elengedhetem magam. A nyugalom és felüdülés helye. Oltalom a külvilág inzultusai ellen. Energiaforrás, ahol erőt meríthetek az élet továbbviteléhez.

Az otthon azonban nemcsak hely, hanem állapot is. Legtágabb értelemben harmónia a léttel. Ez különféle külső és belső élmények hatására az ember legbelsejében születik meg. Megélése azonban visszahat a környezetre, a világra, hiszen ez adja az ember cselekedeteinek egyik fő irányultságát, célját – legalábbis a civilizált, nyugati ember számára, ami az otthonról vallott felfogásában is tükröződik. Mivel ez a belső világ nemcsak kultúrkörönként, hanem egyénként is igen különböző – szerencsére nem vagyunk egyformák –, az otthon fogalma is sokféle; ki-ki eltérő környezetben képes a harmóniát megélni.

Általában véve otthonos mindaz, ami a létharmóniát létrehozza és fenntartja. A történelmi idők során felhalmozódott léttapasztalatok nyomán nagyjából az alábbi jellemzőkkel lehetne körülírni.

Az otthon, otthonosság harmonikus viszony a tér egy kisebb, embermértékű darabjával. Kizárólagos viszony, ami azt jelenti, hogy más csak az én tudtommal és jóváhagyással jöhet be és tartózkodhat benne. Akkor is, ha az nem az én tulajdonom, hanem például csak albérlő vagyok.

Az otthon rendje, kinézése, tárgyai az én legbelső világomat tükrözik. Bizonyos értelemben szimbólumok, melyek engem jelképeznek. A diktatúrák házkutatásaiban az a legrosszabb, hogy értetlen idegenek matatnak a nekem sajátos jelentéstartalmat hordozó dolgok között.

Az otthon az, ahol a legbelső titkaim ki vannak rakva az asztalra – ahol számomra nincs titok. A nekem meghitt, belső, de mások számára titok; elrejtettség (intimitás) nélkül nem lehet otthonról beszélni.

Az otthon minden zugát ismeri az ember. A helyismeret a hely szellemének ismeretét is magában foglalja. Ezt a szellemet persze az ott lakók kultúrája is alakítja. Talán nem túlzás azt mondani, hogy a hely szellemét a valaha ott otthonra találók és a jelenleg ott élők formálják elsősorban. A saját kultúrához való pozitív viszony az otthonosság egyik alapfeltétele. A hatvanas években diáktársaimmal egyszer arról beszélgettünk, hogy milyen lenne elmenni innen. – Hogy én ne lássam többé a Körutat, vagy azt a feliratot ott, hogy „Vörös Csillag Áruház”? Nem bírnám ki – mondta egyikünk. Viccnek szánta, de mindenki komolyan vette.

A kötődés, elköteleződés régi motívuma az otthonnak, a haza szeretetének. Ahova az ember nem kötődik, ott nem tudja magát elengedni. A kötődésnek gyakran jelentős érzelmi okai vannak, melyeket az ember idővel értelmi indoklással is alátámaszt. Ez olyan erős lehet, hogy néha az ember életét kockáztatja az otthonáért (etnikai villongások vagy háborús viszonyok között, például Boszniában). Nem a helyért elsősorban, hanem mindazért, amit az számára jelent. Ez a már-már irracionális kötődés hívja fel a figyelmet az otthon, otthonosság mélyebb gyökereire.

Nem túlzás talán azt mondani, hogy az ember identitásának egy darabja az otthon. Az, hogy „tudom, hogy ki vagyok”, a gyakorlatban azt jelenti, hogy „itt tudom, hogy ki

vagyok”. Az önazonosság a kívülről jövő folyamatos megerősítés nélkül igen hamar szertefoszlik. Jeles egyéniségek otthoni talajukból kiszakítva szomorú példákat mutatnak erre (miként Tarkovszkij). Az elfogadási viszonyok bonyolult hálója nélkül az ember a semmibe hullana. A társadalmi szerep és az a kör, ahol az ember többé-kevésbé harmonikusan megéli ezt, az otthonosság egyik előfeltétele.

Az ismeretségeken és barátságokon túl az embernek társra is szüksége van. Késztetést érez arra, hogy belső világát megossza valakivel, és ez a szoros kapcsolat általában azt eredményezi, hogy az otthonát is megosztja vele. A társ az a közvetlen másik, akinek a személyén keresztül, illetve akinek a segítségével az ember a teljesen mással, a világgal kommunikál.

Nem mellékes dolog, hogy az ember szexuális igényeinek harmonikus megélését az otthon, társ, intimitás körülményei között találja meg.

Már az eddig elmondottak alapján is meg lehet kockáztatni, hogy az emberi élet célja, a létharmónia azt jelenti, hogy otthonos viszonyban legyen az őt körülvevő dolgokkal és személyekkel. Csak ennek alapján várható, hogy képes tevékenységeit, szellemi erőfeszítéseit úgy koncentrálni, hogy azok egy otthonos, lakható világot hozzanak létre, és ne dűlják szét azt.

Minden eszme-futtatás, így az otthonról, otthonosságról szóló is gyenge alapokon áll anélkül, hogy annak anyagiakkal való kapcsolatáról ne beszéljünk. Az otthonosság vonatkozásában ez azt jelenti, hogy az ember ott van otthon, ahol – bármilyen szerény – anyagi alapokat tud teremteni léte fenntartásához. Tágabb értelemben, a fentiekben felsorolt elemek, tényezők működtetéséről, az anyagi és egyéb forrásokhoz való hozzájárásról van szó.

El kellene gondolkodnunk azon, hogy a Föld első pillantásra lakhatatlannak tetsző vidékein otthonra találtak emberek, és ki tudták alakítani azt a létharmóniát, ami a környezettel és egymással való hosszú távú együttélés gyümölcsként figyelemre méltó kultúrákat hozott létre. Az otthon, otthonosság kérdése tehát elsősorban alkalmazkodás, lelemény és ennek nyomán tudatosan kialakított életmód és életszemlélet függvénye. Nem négyzetméter, „lakáskultúra”, dizájn vagy műtárgyak teszik az otthonot, hanem az a személyes létbeágyazottság, ami maga is otthon tud adni egy társnak, vagy utódoknak is annak érdekében, hogy a világ a jövőben is otthon maradjon.

(folytatjuk)

MERZA JÓZSEF:

APOKALIPSZIS

Zsuzsika vidáman, gondtalanul, szokásához híven bejelentés nélkül libbent be könyvtári szobámba. Zsuzsika korábban az Akadémia egy munkacsoportjában dolgozott, és intézetünk könyvtárában is gyűjtött anyagot. Ő is a létszámleépítés áldozata lett, de, ismeretségünk folytán, havonta továbbra is eljön hozzám.

Zsuzsika Jehova Tanúja, és feladatának tudja, hogy ellásson minket a tanúk irodalmával. Az *Őrtorony* és az *Ébredjétek* című füzeteket hozza, és felhívja figyelmünket a bennük lévő fontosabb cikkekre. Táskájában mindig ott van sok füllel ellátott Bibliája, amelybe gyakran belelapoz. Megbeszélésre szánt szöveget terjeszt elő, hiszen feladatához tartozik a tanítás hirdetése is. Én időnkint elfogadom kezdeményező szerepét, gyakorta azonban megelőzőm egy engem érdeklő kérdés előterjesztésével, ami révén magamhoz ragadhatom a beszélgetés irányítását, és időhiány esetén a lezárását is. Az őszinteség jegyében el szoktam mondani, hogy ezzel vagy azzal nem értek egyet, és az alapul szolgáló bibliai szöveget egészen más szemmel nézem, mint ő, de sok gyakorlati kérdésben azért egyetértünk.

Zsuzsika bízik bennem, mert gyülekezetük egyik kiemelkedő vezetőjét barátomnak tudhatja. János a sárospataki református kollégium diákja volt, majd lelkész lett. Életében akkor állt be fordulat, amikor a második világháború idején tanúja lett a katonai szolgálatot megtagadó hívők kivégzésének. Ekkor letette lelkészi palástját, és belépett a gyülekezetbe. Azóta közösségvezető lett, és vállalja a helyzetéből adódó egyszerű életet. Húsz évvel ezelőtt megpróbáltam együttműködni vele a szolgálatmegtagadók érdekében, de nem vállalt semmiféle nyilvános akciót, mondván, hogy nincs mit tárgyalni a Sátán képviselőivel. Ha esetleg nem így fejezte volna ki az álláspontját, akkor is világossá tette, hogy a kiválasztottak világától teljesen idegen a hatalmasok világa.

Zsuzsika nemegyszer felhívta a figyelmemet a jövőre, s benne a kiválasztottak sorsára. Irodalmi anyagaiban lenyűgöző képekben tárul fel az izaiási látomás világa. Túl vagyunk az ítéleten, s az üdvözültek mind fiatal, egészséges, jól öltözött emberek, bájos gyermekekkel. Egy apa éppen hatalmas gyümölcsösökkel érkezik, a család boldog szeretettel fogadja. A ház körül a legkülönbözőbb állatok serege látható, fényes szőrű kutyák és oroszlánok simulnak a játszódozó gyerekekhez. A virágos rétet erdők szegélyezik, patakok, folyók szelik át, s a távolban hóval fedett hegycsúcsok integetnek felénk. Az igazaké lesz az elvesztett Paradicsom minden gazdagsága és szépsége. Ezt mondja a Korán is, valamivel markánsabb vonásokkal,

hiszen a folyópartokat övező árnyas ligetekben érintetlen szüzek lesznek a hitvallók jutalmai. Ez kicsit meggyorsítja az egészséges férfiember vérkeringését. Mindenesetre azonban előzőleg át kell élni bizonyos dolgokat ebben a világban. Zsuzsika sem mentes az ítélet időpontjának kijelölésétől. Ha nem szenvedünk gyors vértanúhalált, ha nem követünk el öngyilkos merényletet, akkor még elég sok fáradságon kell átmennünk, amíg – reményünk szerint – eljutunk az örök boldogságba, ahol „minden bús teheti / levette boldogan / Sionnak énekét / daloljuk gondtalan”. Az idő azonban múlik, új dátumokat kell kijelölnünk, s a világ gonoszsága sem ad egyértelmű jelet az ítélet eljövételére. Zsuzsika jóságosan néz rám, amikor felhívom a figyelmét a múlt hatalmas gonoszságaira, és azt mondom, hogy minden gonoszságnál van még nagyobb gonoszság, s lehet, hogy mi magunk leszünk önítéletünk végrehajtói.

Nehéz a tanítvány élete. Magunkra maradtunk, és lelkesedésünk perceit követik az egyedüllét órái. Amíg elődeink a Tanítóval jártak, elég bizonytalan volt a mindennapi életük. Kaptak ugyan meghívást ebédekre, halásként maguk is tudtak gondoskodni ennivalóról, de voltak idők, amikor a száraz kalászkok morzsolgatására kellett ráfanyalodniuk. Mindez azonban semmit sem számít, ha az utolsó hónapok életveszélyével hasonlítjuk össze. Ők túléltek, de a Mestert kivégezték. Különös módon, néhány nap múlva, élve megjelent, többen látták, beszéltek, együttékeztek vele. Aztán elment, többé nem látták, s csak abban hihettek, hogy nem sokára visszatér. Pál ezt annyira hitte, hogy a korinthusiaknak is megírta: rövid az idő, elmúlik a jelen világ, nem kell belebonyolódni a dolgokba. Ekkor már az ötvenes években járunk, a négy pártra szakadt hívők tapasztalhatták, hogy a kereszténység sem egyszerű ügy. Eltelik még negyven kemény év, külső és belső viszályok, fenyegetések, elméleti gondok között, s a száműzetésben élő János hozzáfog, hogy átgondolja, tisztázni próbálja a jelen és főleg a jövő alakulását. Mi várható, mi történhet még addig, amíg az Úr visszatér és megteremti ígért Országát, amelyben a bűnösök megbűnhődnek, az igazak pedig megkapják jutalmukat. Az Apokalipszis felfedi azt a látomást, azt a hatalmas színjátékot, amely a legkedvesebb tanítvány lelkében megszületett mindabból, amit megértett a három év során. Az eredmény nem egyértelmű, de hát korábban is voltak disszonáns hangok az apostolok között. Rangviták, miniszteri posztok, a régi rend helyreállítása adott témát a beszélgetésekre. A negyvennapos zárótanfolyam eredménye is elég lehangoló. Pünkösdi hatalmas lendületet adott az újrakezdésre, de hát az érzelmi lángolás nem oldja meg a fiatal gyülekezet megannyi elméleti és gyakorlati problémáját. Az Apostolok cselekedeteinek olvasása érthetővé teszi János érzelmeit. Jöjj el, Uram, Jézus – sóhajt a szentíró, amikor megalapozza egy dicsőséges megjelenés, egy egész világra kiterjedő, kozmikus ítélet forgatókönyvét. Győz az igazság, egymásra talál a diadalmas Jézus és a

hűséges, tanúságtevő tanítvány. Vége a magánynak, vége a szorongásnak. Mindörökre eljött Isten Országa.

Ha elgondolkodunk azon, hogy hároméves intenzív tanfolyam után miért is ment Péter karddal vacsorázni, akkor azt is megkérdezhetjük, hogy milyen lelkiállattal rőtta János a nagy igazságtételről szóló sorokat. Lélektanilag teljesen érthető a sokat szenvedett ember vágya önmaga igazolására és a bűnösök megbüntetésére. Zúduljon a poklok minden kínja ellenségeink nyakába, csapjon beléjük a tüzes istennyila – bőséges témát nyújtva a horror képzőművészeti megfogalmazására. Jól érezte magát János, amikor tapostatta Isten haragjának sajtóját, s a vér a lovak zablájáig ért ezerhatszáz stádiumnyira? Miféle lelkiállat van bennetek? – kérdezte annak idején igazságtévést akaró tanítványaitól a Rabbi. Még mindig ugyanaz a lelkiállat van benned? – kérdezhethné Jánostól az, aki halála előtt hóhéraiért imádkozott, mert azok nem tudták, mit cselekszenek. Vagy az idők végezetére megváltozik a szelíd, az alacsonyszívű Jézus, hogy végül energikus, férfias büntetőbíró legyen belőle? Összefér a Hegyi Beszéd és az Apokalipszis? Összefér bennem is? Eddig összehúztam magamat az Utat járva, de elég volt, jöjjön már végre az igazság, a rend, a méltóság, a jutalom, a megdicsőülés, az uralkodás. E világ rendje megváltozván végül is odacsaphatok, erős, szent csapással, a gonoszokra? Szelidség vagy igazság uralkodik Isten Országában? Ez itt a kérdés.

Az a kérdés, hogy a végítélet János által festett képének mi köze van az evangéliumokhoz. Lélektani elfojtással járom az utat, miközben nagyságról álmodozom? Túrtem sokáig, de éjszakáimon álmodok nyakszelést rogyásig, hogy Shakespeare szavaival fejezzem ki magam? A világ erőszakspirálja egy soha nem látott végkifejletbe torkollik? Istené az utolsó csapás, ő is beléáll a harcba, csak erejében különbözik a földi verekedőktől?

A tudósok előbb vagy utóbb választ adnak az ilyen mardosó kérdésekre. Nekem azonban ma kell megvallanom mai hitemet. Hogyan élek, mire készülök, mit várok? Jobb sorsra fordultán ki tudom-e cserélni szelidségem öltözetét hadi uniformisra? Szükségem van-e kárpótlásra azért, amit odaadtam, mert igazában nem akartam odaadni, igazában azt hittem, hogy anélkül is lehetek igaz keresztény? És most sajnálom, amitől megfosztottak, és követelem a jogaimat?

Sikertelen volt az életem, mert az adás szegénnyé, a szelidség balekká, a szolgálat kihasználttá tett? Rajta, róni kezdem a végítélet forgatókönyvének sorait, hogy elviselhetővé tegyem az életemet addig, amíg eljön a nagy nap, de azért körbenézek, hátha történik még előtte valami. Nem tudok csendesen, nappal munkás és este ölbe tett kezekkel várakozni életem befejezésére, amelynek módjáról fogalmam sincs, mert a jövő ismeretlen, elrejtett, ha úgy tetszik: misztérium? Miféle magánapokalipszist forgatok a fejemben? Hol van Isten, hol vannak a barátaim és ellenségeim ebben a személyes drámában? János megírta, amit megírt, de én nem akarok olyan utolsó felvonást, amelyben elhagyom az utat, amelyet követtem és kicserélem a hitet, amely végigvezetett az úton. Nem vagyok puha agyagfigura, amit át lehet gyúrni más formára, engem már csak eltörni lehet.

Sugalmazott írás-e az Apokalipszis? Ezt súgta a Lélek János fülébe, vagy ez egy csalódott öregember álma, aki meg sem értette Isten Fiának igazi természetét? Vagy kettős természetű az Isten? Akkor zavarban vagyok. Lehetünk gondtalanul boldogok hullahegyek, a teremtés selejtje láttán? Nemde azok is Isten teremtményei? Semmi mentség nincs megtévelyedett lelküknek? Mi, gyarló emberek, már eljutottunk oda, hogy eltöröljük a halál- és az életfogytig tartó büntetéseket. De hát lesz pokol? Ki nem alvó tüzek és fogak örök csikorgatása? Ettől én, vágyaim ellenére kopott ruhás balek, kihúzom magam, és a kiválasztottak öntudatával méregetem az utcán az embereket? Ettől lesz könnyű a lelkem, ez előlegezi vigasztalásomat?

Nem tudom, mi és hogyan fog történni, felébredek-e abból a nagy álomból, amely lezárja földi életpályámat. Lelkem nyugalomát azonban nem a közeli vagy távoli ítéletben találom meg, hanem esténkint, ha békében térek nyugalomra. Nem siránkozom a világ állapotán, a katasztrófális helyzeten, mások hibáin, bűnein. Ez nem jó. Ez rontaná személyiség szerkezetemet. Elvonná figyelmemet a célról, a helyes eszközökről, mindennapi feladataimról. Nem akarok a világ végével foglalkozni. Az én világomnak hamarabb vége lesz, addig rendbe kell hoznom az életrajzomat. Ez munkára serkent, vizsgálódásra indít, még elérhető célokat tűz ki. Még munkatársat láthatnak bennem az emberek, még segítőt a barátaim, a családom. Még nem töltöttem ki alacsony érdemjegyekkel a világot, a társadalom bizonyítványát.

Megöregedtem, és már más szemmel nézek a mögöttem álló életre, mint egy gyermek, egy nyüzsgő felnőtt, vagy egy vallási tanító. A tiszta éjszakákon felmérhetetlen távolságban világítanak a csillagok, mögöttük vagy felettük egy másik világ húzódik, a Tejút halvány, fehér szalagja. Ki veszi a bátorságot ahhoz, hogy megmagyarázza, mi vesz minket körül, ki tud számot adni az elképzelhetetlen energiáról, amely mozgásban tartja azt? Mindent átfogó tudásom nincs, de van egy tudás, amely elrendezi az életemet, és megtartja reményemet a holnapban.

Zsuzsika elment, és én itt ülök a szobámban, mindennapi ügyeimen gondolkodva. Az egyik polcon egész aktív életem ellenfele, Lenin mellszobra áll. Egykori személyzetisünk szobájából került hozzám. Ili, a Goldberger-gyári munkáslányból lett személyzetis már halott, a férje, kollégám, a verneti és recski koncentrációs tábornak egyként lakója, úgyszintén. „Lehet a szobor a szobámban?” – kérdezte Ili a rendszerváltás után. „Minek néz engem?” – kérdeztem vissza én.

DRYP

OKTÓBERI TEENDŐK A KERTBEN

Az idei nyár szeptemberre is kinyújtotta száraz meleg napjait. Sem csapadék, sem az augusztus végén megszokott lehülés nem hozott enyhülést az

iskolai évkezdesre sem. Októbert a szüret hónapjaként szoktuk emlegetni, de idén ezzel a kedves, vidám munkával úgy a kertekben, mint a nagyobb gazdaságokban sokan már szeptemberben végeztek.

Ki is ürültek a kertek októberre, esetleg a hidegtűrőbb növényeket hagyták még meg a kertkedvelők, úgymint a például a leveles kel, bimbós kel, vagy néhány káposztafajta, esetleg egyes gyökérpetrezselyem fajták. Ezeket akár késő ősziig, a tél elejéig is kinn

hagyhatjuk a kertben, mindig a konyhai szükségletnek megfelelően frisset szedvegetve belőlük, vagy róluk.

Ezért teendőink ilyen tájt inkább a gyümölcsfák környékén adódnak. A gyümölcsök leszedésével sokan úgy gondolják, hogy véget értek a növényvédelmi teendők az évre, pedig egy évszázó lemosó permetezésre nem szabad sajnálni sem a növényvédőt szert, sem a fáradságot. Számptalan kórokozó telel át a kéregpedésekben, vesszőkön s a lehullott leveleken. Egy gyakori kórokozó az almás termésűeket elcsúfító varasodást okozó gomba is jó példája lehet ennek szemléltetésére. Ennek a kórokozónak a jelenléte ugyanis meggyőzően figyelmeztetheti a kertgondozóját az őszi lemosó permetezések elvégzésének szükségességére. A gomba áttelelő ivaros szaporodási alakja a fertőzött leveleken fejlődik ki s a lehullott leveleken képes áttelelni, de a fertőzött vesszők varas foltjain a gomba fonalai is áttelelnek. Sok esetben a kora tavaszi fertőzések innen indulnak sok kertészkedő bánatára. Ezért fontos az áttelelő képletek elpusztítása, amellyel jelentősen mérsékelhetjük a tavaszi fertőzések kialakulását.

Egyszóval a gyümölcsszüret után még egy őszi lemosó permetezésre tartunk kéznél a masinát. Arra is ügyeljünk, hogy a kezelést – nevéhez híven – mindig bő lével, áztatás szerűen végezzük, törekedve arra, hogy a permetlé minél jobban nagyobb befedje az ágakat, vesszőket.

Ezt védekezési munkát eredményesen tudjuk segíteni s kiegészíteni - mielőtt a permetezőnk tartályát feltöltenénk - a mechanikus, úgymond kézimunkával is, amikor a fán maradt gyümölcsmúmiákat leszedgetjük. Azok ugyanis ugyanolyan kórokozó teleltető helyek, elsősorban a vánkos penész, vagy monília – tudományosan Monília – gombák számára. Ráadásul napjainkra a korábbi gyakorlatból ismert Monília laxa és M. fructigena mellett már a M. fructicola nevű, az előzőektől sokkal agresszívebb kórokozóval is meg kell küzdeniük a gyümölcs-kedvelőknek.

Ezért fektessünk gondot a vegyszeres kezeléseken kívül a kézi – mechanikai – védekezésekre is, mert csak a kettő együttes alkalmazásával érhetünk el sikereket gyümölcsfánk ápolásában. A kéregpedések, sebek megtisztítása, a mézgefolyások megszüntetése (ezek jó monília jelző tünetek is egyben) és sebkezelő anyagokkal történő bekenése, ecsetelése, mind fontos teendő még a tél beállta előtt. Vannak, akik a hernyófogó övek alatt telelésre összegyűlt kártevők befogásával s elpusztításával is jelentős védelmet képesek adni kerti kedvenceiknek – érdemes tehát néha visszatérni a régiek tapasztalatainak hasznosítására egyszerű és hatékony módszereik alkalmazására.

KÉT IMA (?)

VÖRÖS ISTVÁN

A magázás művészete

Mi Atyánk, ki a mennyekben tetszik lenni,
és aki tudja, hogy mi a semmi,
az ön neve kéne, hogy szent legyen,
de sajnos, pontosan nem ismerem.
Az ön országát ide várom,
de hogy lép majd át a határon,
mint jóra esküdt hódító?
És mi lesz az itteni úrral,
királysággal, köztársasággal,
a másvilág is lakható?
Az ön akarata teljen be,
és hasson minden jellemre,
ha az angyalokra nem tud,
velünk kössön külön alkut.
Vagy akarja azt, amit mi csinálunk,
és halogassa a halálunk,
égi pályák földi útja,
ön nem nő, de végigfutja.

És hozzon kenyeret a boltból,
de jó szándékból, ne haragból.
Vigyen minket a változásba,
mint ördögöt angyaltozásba,
patanyomot, ha tejjel tölt ki,
legyen a túlvilág is földi,
az ellenséghez segítsen felnőni,
de ne vigyen a kísértésbe,
a test örömét mégis értse,
a gonosztól megszabadítson.
Az asztalon egy paradicsom,
mellette egy bögre tea,
öné minden dolog szava,
hontalanság és gyengeség,
ámen, ámen, most már elég.

In: *Látó szívvel* – Lukács László emlékkönyv
www.szepi.hu

PERTU

In: Fabiny Tamás: Ajtóresnyi zsolttár

„Tessék mondani, tegezhetlek?“,
kérdezte tőlem egy csöpp kisfiú.
Megelőlegezte magának a bizalmat.
Válaszomat meg sem várva,
megtalálta a megfelelő formát.

Láttam,
biztonságban érzi magát mellettem.
Korábbi félelmét már elfelejtette.
Belekapaszkodott a nadrágszáramba,
tréfából belebújt a papucsomba.

Ilyenek vagyunk mindannyian.
Ott sertepertélünk az Isten közelében,
előbb úgy teszünk,
mintha véletlenül vetődtünk volna oda,
majd egyre természetesebben forgolódnak körülötte,
ám sokáig még nem merjük megszólítani.
De a világért sem tévesztenénk szem elől.

Aztán két marokra fogjuk bátorságunk,
odasomfordálunk hozzá, felnézünk rá,
alig tudjuk leplezni, hogy szívünk kalapál,
nagy levegőt veszünk,
és megszólítjuk.
Büszkék vagyunk arra, hogy tegezhetjük.

Ő pedig talán megértően mosolyog sutaságainkon.